

Interviews

IN GESPREK MET

minister Frans Timmermans
en socioloog Abram de Swaan

Thema

EUROPA

Bent u al klaar voor de
Europese verkiezingen?

Wetenschap

BANKZITTEN

Dagelijkse leefwereld
van de werkloze jeugd

Onderwijs

OPLEIDERS

Arthur Pormes en Gerard
Ruijs over betekenisvolle
kennis

EUROPA !?

**DONOR
Wise**

Maatschappijleer / -wetenschappen

DonorWise informeert uw leerlingen over het Nederlandse donorregistratiesysteem. Vervolgens discussiëren zij over de voor- en nadelen van dit systeem. DonorWise is eenvoudig in te passen in uw reguliere lessen en sluit aan op de actualiteit.

Onderbouw
Module 3, 4 en 5

Bovenbouw
Module 6, 7 en 8

profiel-/sector-
werkstuk

toestemmingssysteem

donorregister

donorformulier

DonorWise.nl: Digitale module over orgaandonatie voor vmbo, havo en vwo

NEDERLANDSE TRANSPLANTATIE STICHTING

BRUSSEL

'Het is doodsimpel. Je stuurt een mailtje naar het Europees Parlement en een bezoek is zo geregeld', vertelt minister Frans Timmermans tijdens ons gesprek. Daarom begrijpt hij niet wat sommige scholen tegenhoudt om naar Brussel af te reizen. Op dat moment denk ik terug aan een bezoek aan het Europees

Parlement enkele maanden eerder. 'Een afspraak met Sophie in 't Veld? Daar weten wij niets van', laat een medewerkster resoluut weten. 'Daarvoor zult u een andere ingang moeten nemen.' Met een groep van twintig leerlingen wandel ik naar de bewuste ingang iets verderop. Binnen is slechts één balie open, maar met één bezoeker voor ons zijn we zo aan de beurt. Althans, dat denken we. Ruim vijf minuten verstrijken. De leerlingen nemen plaats op een bankje voor de Europese vlaggen en kijken op hun mobiele telefoon. Er klinkt gemopper. Geen WiFi. 'De Europese Unie is toch zo voor WiFi?', vraagt een leerling zich hardop af. Nog eens vijf minuten

later is de balie vrij. 'Een afspraak met Sophie in 't Veld? Daarvoor moet u bij een andere ingang zijn.' Op dat moment gaat mijn telefoon. 'Waar zijn jullie?', vraagt een medewerkster van Sophie in 't Veld. Al bellend weten we elkaar buiten het gebouw te vinden. Ze wijst naar de ingang waar wij ons aanvankelijk (en ruim op tijd) hadden aangemeld. 'Daar moeten we heen.' Te laat arriveren we na een tassencontrole in de zaal. Sophie in 't Veld is er nog niet. Ze zit vast in het Brusselse verkeer. Een forse vertraging mag de pret even later niet drukken. Deze leerlingen weten één ding zeker: niet alleen de Europese besluitvorming is lastig.

IVO PERTIJS

i.pertijs@maatschappijenpolitiek.nl

INHOUD

3 REDACTIONEEL	10 EUROPESE SAMENWERKING	19 DE WERKVLOER	26 LESMATERIAAL: EUROPA
4 MINISTER TIMMERMANS OVER EUROPA	12 EUROPESE UNIE OP KRUISPUNT	20 LERARENOPLEIDERS	28 RECENSIES
7 MOTIE	13 HELP!	22 DIO	30 NVLM
8 MRS. EUROPE	14 JEUGDWERKLOOSHEID	23 WAARDESYSTEMEN	31 BOEKENKAST
9 VOX POPULI	16 GENOCIDALE DADERS	24 MIGRATIE	

04

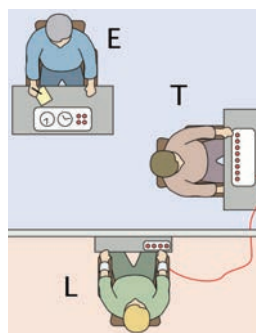
08

14

16

23

Frans Timmermans
(foto: Ministerie van Buitenlandse Zaken)

INTERVIEW MET MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN FRANS TIMMERMANS

'AFGEVEN OP EUROPA IS BIJNA POLITIEK CORRECT'

In een tijd waarin het euroscepticisme de krantenkoppen overheerst valt lesgeven over Europa voor docenten niet mee. Docenten maatschappijleer en geschiedenis zouden vaker samen moeten werken. Dat zegt minister Frans Timmermans in een interview met *Maatschappij & Politiek*. 'Als je Europa alleen maar vanuit de instellingen benadert, dan kom je er niet.'

IVO PERTIJS

In mijn studietijd wilde ik in Frankrijk gaan studeren. De ellende die ik had om dat voor elkaar te krijgen... Nu kun je naar je decaan gaan en zeggen dat je aan het Erasmusprogramma wil meedoen. Het is binnen een half uur geregeld. Dan zit je zes maanden in Salamanca of Birmingham', vertelt Frans Timmermans in zijn werkkamer op het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Gepassioneerd praat hij over Europa, dat hij 'het beste permanente tegengif' vindt tegen alle fouten die mensen in het verleden hebben gemaakt. De bewindsman groeide op in het buitenland waar hij naar eigen zeggen een zeer sterk nationaal bewustzijn ontwikkelde. 'Door je in een ander te verplaatsen leer je jezelf beter kennen', merkt Timmermans op. De minister wordt geroemd om zijn talenkennis. Dat jonge Europeanen met elkaar communiceren vindt Timmermans belangrijker dan het taalniveau. 'In heel Europa communiceren jongelui met elkaar, meestal met een heerlijk slecht Engels. We praten inmiddels allemaal hetzelfde slechte Engels. Zelfs de Britten gaan er slechter Engels van praten, maar dat is niet erg. Daarmee heb je een gemeenschappelijke taal die door heel veel Europeanen wordt gedeeld.'

Niettemin neemt het euroscepticisme in Nederland toe. Heeft u daar een verklaring voor?

'Je kunt de oppervlakkige verklaring geven: Europa belooft veel, maar presteert te weinig. Daar komt bij dat Europa sinds 1989 razendsnel is veranderd. Europa breidde heel snel uit. Dat was een historische opdracht en ik denk dat het niet verstandig was geweest om die opdracht anders in te vullen. Dan had je nu misschien geen probleem in Oekraïne gehad, maar in Polen. Het was verstandig en goed dat we dit toen hebben gedaan, maar het was wel heel veel in een keer. Op de tweede plaats is er de financiële crisis. Die hakt er behoorlijk in. De eurosceptis is ouder dan de financiële crisis, maar de crisis maakt de sceptis alleen maar groter. Er is een beeld ontstaan dat wij moeten bloeden voor mensen in het zuiden die te lui zijn om te werken. Een volkomen misplaatst beeld, maar het beeld is er wel. De derde

verklaring is de economische crisis. Kijk wat er geroepen werd: er komt een tsunami van Oost-Europeanen na 1 januari. Er is nog geen stormpje geweest, maar de indruk is al gecreëerd. Dat is de schuld van Europa, wordt dan gezegd, want die heeft de grenzen opengezet. Deze drie zaken zijn voor mensen moeilijk te verteren in een tijd waarin menigien denkt dat het in de toekomst niet noodzakelijkerwijs beter met ons gaat. Alles bij elkaar is het een cocktail die tot grotere eurosceptis leidt.'

Dit komt de opkomst bij de Europese verkiezingen niet ten goede. Wat betekent dit voor de legitimiteit van deze verkiezingen?

'Je kunt daar een staatsrechtelijk en een politiek antwoord op geven. Uiteraard zijn ze staatsrechtelijk legitiem. De politieke legitimiteit is ook verbonden met het opkomstcijfer. De verkiezingen zijn wel legitiem, maar hoe representatief zijn ze als maar 30 of 40 procent gaat stemmen? Het Europees Parlement is geen parlement zoals mensen een parlement zien. Daarnaast vragen veel Europeanen zich af wat de samenstelling van het Europees Parlement voor hun leven uitmaakt. Geef daar maar eens antwoord op. Een Europees Parlement dat meer links is georiënteerd zal meer aandacht voor een

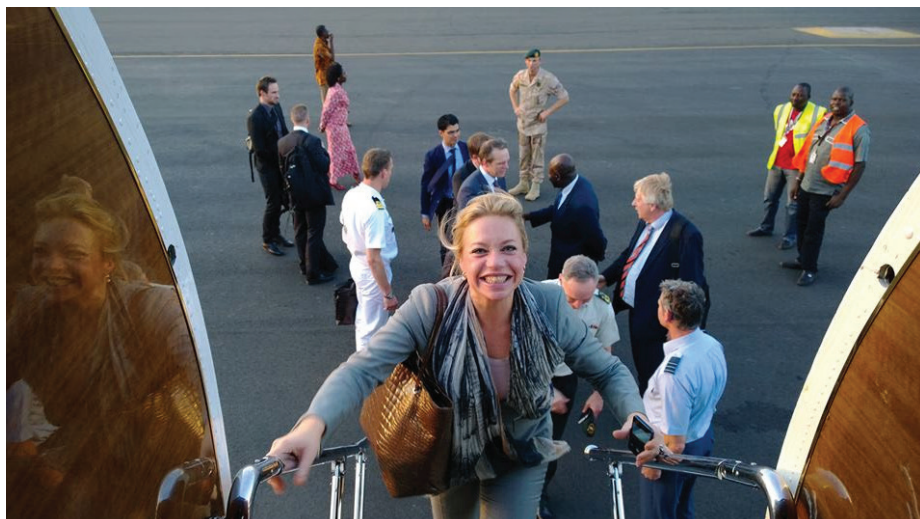
sociaal Europa hebben, terwijl een rechts parlement meer aandacht voor de interne markten en het bedrijfsleven heeft. Om concreet en duidelijk te maken wat dat voor mensen individueel betekent is echter razend ingewikkeld. Bij nationale parlementen gaat het om de machtsvraag. Aan wie geven we de komende vier jaar de macht in handen? Dat speelt bij de Europese verkiezingen niet, of althans niet herkenbaar voor het overgrote deel van de kiezers.'

Welke rol spelen media in het politieke en publieke debat over Europa?

'In Nederland slaat het debat volledig door. Ik zal een voorbeeld voor docenten geven. Docenten kunnen in de klas precies vertellen hoe iemand zoals ik minister wordt. Eerst zijn er Tweede Kamer-verkiezingen, dan komt er een coalitie en gaan partijen om de tafel zitten. Er worden mensen voorgedragen en die worden dan beëdigd. Hoe word je Eurocommissaris? Na de Europese verkiezingen moeten lidstaten kandidaten voordragen, de voorzitter van de Commissie kijkt er eens naar en verdeelt de portefeuilles. De kandidaten gaan naar het Europees Parlement, er worden hoorzittingen gehouden en dan gaan ze van start als Eurocommissaris. Kijk hoe de pers daar in het alge-

Overleg over de situatie in Oekraïne (foto: Frans Timmermans)

Collega en reisgenote Defensie-minister Jeanine Hennis-Plasschaert
(foto: Frans Timmermans)

meen over schrijft. Eurocommissarissen worden omschreven als niet-gekozen Brusselse bureaucraten. Het Europese Parlement heeft een grotere betrokkenheid bij de procedure waarbij commissarissen worden gekozen, dan de Tweede Kamer heeft bij de procedure waarbij politici minister worden. Toch zal men niet over mij zeggen dat ik een niet-gekozen Haagse bureaucraat ben, want dat zien we anders. Een minister is in politieke zin democratisch op die plek gekomen, maar niet in institutionele zin. Ik kan geen minister worden als er geen coalitie is waar mijn partij deel van uitmaakt en er geen meerderheid is. Dat *kan* wel. Staatsrechtelijk kan iedereen minister worden, maar politiek niet. Het zou voor docenten interessant zijn om met leerlingen het taalgebruik en de kwalificaties over Europa te bezien en te kijken of die waarde vrij zijn. Ik denk dat het inmiddels bijna politiek correct is om op alles af te geven wat met Europa te maken heeft. We zijn gewend geraakt dat er termen worden gebruikt die de lading eigenlijk niet dekken. Net zoals vroeger het omgekeerde het geval was.'

Diezelfde media benadrukken het gebrek aan eenheid binnen de Europese Unie. Door een gebrek aan eenheid zou de Europese Unie in het Krimconflict zwak tegenover Rusland staan.

'Een Amerikaanse politicus heeft eens gezegd: *"where you sit is where you stand"*. Als je een geschiedenis hebt als een land als Polen waar begin jaren tachtig een vanuit Moskou opgelegde dictatuur heerste, als je als Tsjech met je ouders nog steeds over de Praagse Lente en de onderdrukking praat, als je als Est, Let of Litouwer je nog heel goed herinnert hoeveel bloed er aan het begin van de jaren negentig is vergoten, dan heb je een heel ander perspectief op wat er in Oekraïne gebeurt, dan wanneer je als Nederlander sinds 1945 alleen maar vrijheid hebt gekend. De kracht van Europa is dat die verschillende perspectieven op tafel komen en uiteindelijk tot een gemeenschappelijk standpunt leiden. De Europese Unie is op dit punt niet verdeeld. Voor middelbaar scholieren is het interessant om een parallel te trekken. Polen heeft nooit op een vaste plek gelegen. Polen was altijd de speelbal van Europese grootmachten.

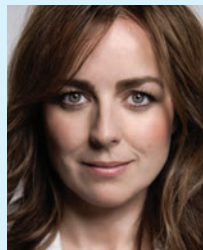
Heel schematisch gezegd: als Duitsland machtig was, dan lag Polen ten oosten van de Wisla. Als Rusland machtig was, dan lag Polen ten westen van de Wisla. Polen zelf hadden niets te zeggen over waar ze lagen. Door de Europese integratie en de NAVO-uitbreiding is er voor het eerst in misschien wel vijftienhonderd jaar geen discussie meer over de Poolse grens. Ook Moskou stelt de grens niet ter discussie. Dat is uniek. Dat ondermijnt gelijk de stelling die je in Nederland hoort dat de integratie tot een verlies van soevereiniteit leidt. Polen is een schoolvoorbeeld van een land dat zijn soevereiniteit heeft herwonnen of misschien wel voor het eerste compleet heeft gemaakt *dankzij* de Europese integratie. Je kunt dit ook aan leerlingen duidelijk maken en de situatie met Oekraïne vergelijken.'

Wat kunnen leerlingen van het Krimconflict leren over Europa?

'Gelet op wat Poetin allemaal heeft gedaan ontstaat in het Westen het beeld dat die man ons altijd drie of vier stappen voor is. Ik denk dat Russen heel goed zijn in tactische stappen, maar de strategie zie ik niet. Wat heeft Rusland te winnen bij een verdeeld Europa? Wij hebben de neiging om een soort groot plan achter de Russische acties te zien en de neiging te denken dat wij klein zijn en zij groot en sterk, maar onderschat niet hetzelfde beeld dat in Rusland over ons bestaat. Dat is nu juist gevaarlijk, ook historisch gezien. Je zou op middelbare scholen op dit punt een hele intensieve samenwerking kunnen hebben tussen docenten maatschappijleer en geschiedenis. Als je Europa alleen maar vanuit de instellingen benadert, dan kom je er niet. Als je zegt "dit zijn de instellingen van vandaag en die zijn door de geschiedenis zo gegroeid", dan kom je er wel. Plaats het in een

MEEKIJKEN OVER DE SCHOUDE VAN DE MINISTER

Hoe ziet een dag van een minister eruit? Op zijn Facebookpagina zet Frans Timmermans zijn agenda, schrijft hij over zowel politieke ontwikkelingen als sportieve gebeurtenissen (voetbal en tennis) en plaatste privéfoto's en foto's die hij neemt tijdens (internationale) vergaderingen, werkbezoeken en dienstreizen. Voor de liefhebbers is er ook een lijstje met favoriete boeken van de bewindsman op Facebook te vinden. Enkele door de minister genomen foto's zijn bij dit interview geplaatst.

MARIANNE THIEME (PvdD)

MOTIE

GROENE EUROKRITIEK!

Veel mensen hebben een ongemakkelijk gevoel over de invloed van de Europese Unie. Ook scholieren voelen dat ongemak en hebben vaak moeite dat naar oplossingen te vertalen. Dat maakt ze soms gevoelig voor populisme en vreemdelingenhaat; zondebokpolitiek die weinig oplost en het democratisch deficit van Europa niet zal verkleinen. Democratische internationale samenwerking kan verbetering opleveren voor mensen, dieren, natuur en milieu, maar daarvan is nu nauwelijks sprake.

Het huidige Europa sluit dieren massaal op in megastallen, roeit plant- en diersoorten uit, plundert zeeën en ontwricht ecosystemen wereldwijd. De grootste kostenpost van de Europese Unie zijn al jaar en dag de landbouw- en visserijsubsidies die bijna de helft van de EU-begroting uitmaken. De plofkippenindustrie voert er promotiecampagnes mee en het stierenvechten wordt ermee in stand gehouden. Op kosten van belastingbetalers raken de zeeën verder leeggevisd en komen ontwikkelingslanden in de problemen door de Europese producten die op hun markten worden gedumpt. Ondertussen zucht Europa onder de gevolgen van de slecht doordachte invoering van de euro en de ondoordachte uitbreiding met landen die daar niet klaar voor waren. Lidstaten raken steeds meer van hun bevoegdheden aan Brussel kwijt zonder dat burgers daarin worden gekend. Ooit was economische integratie het middel om tot vrede tussen landen te komen, maar nu is de besluitvorming door economische belangen gemonopoliseerd. Europa vaart blind op economische groei en laat het debat door kortetermijnbegrotingen gijzelen. De oorspronkelijke waargemeenschap is verworden tot een gemeenschap waarin alleen financiële waarden centraal staan.

De Europese Unie reduceert burgers tot consumenten en belastingbetalers - en dieren tot consumptieartikelen.

Bureaucraten willen hun droom van de Verenigde Staten van Europa er door duwen, zonder te luisteren naar wat burgers willen. Het Nee tegen de Europese grondwet is feitelijk zonder gevolg gebleven.

Hoe groter de Europese Unie is geworden, hoe meer de regels die van de laagste gemene deler zijn geworden.

Daarmee verlamt de Europese Unie het beleid op nationaal niveau en worden ambities van lidstaten de kop ingedrukt. Groene eurokritiek is een nieuw fenomeen dat niet uit nationalisme of eigenbelang voortkomt, maar uit het algemene belang van duurzaamheid en mededogen. Met een groene hefboom is ook de Europese Unie in beweging te krijgen. Tussen blinde euroforie en botte afwijzing vormt de Partij voor de Dieren een nieuwe weg naar een ander Europa, waar om te beginnen honderden miljarden kunnen worden bezuinigd - op landbouwsubsidies! ♦

continuüm van de afgelopen honderd jaar. Uiteindelijk is maatschappijleer een vorm van geschiedenis van vandaag. Probeer daar een amalgaam van te maken. Mijn advies aan docenten maatschappijleer en geschiedenis: ontwikkel samen een Europa-project. Het grote probleem op school en in de samenleving is dat paradoxaal genoeg die Europese instellingen waar we zo kritisch tegenaan kijken ons het zicht op het echte Europa ontnemen.'

Toch zijn het juist de instellingen die het initiatief nemen om bijvoorbeeld leerlingen meer bij Europa te betrekken. Zo heeft de Europese Commissie het programma *EU Back To School* waar ook uw ministerie aan deelneemt. Is het wel verstandig om, gezien uw eerdere opmerkingen, het initiatief van de instellingen uit te laten gaan?

'Ik heb zelf ook aan dit programma deelgenomen. Het grappige is dat de leerlingen hele menselijke vragen stellen zoals 'Hoe is dat om daar te werken?' of 'Hoe werkt het in de praktijk als je een Griekse baas hebt?'. Er is geen leerling die vraagt hoeveel leden er in het Europees Parlement zitten of hoe de Europese Unie is gestructureerd. Vaak beginnen de gast-docenten met een overzicht van de belangrijkste feiten, maar de leerlingen zijn met name geïnteresseerd in de praktijk en de menselijke kant. Dat vind ik de kracht van het programma. Je laat aan leerlingen zien dat ze gewoon Nederlanders zijn, zoals jij en ik, maar met een baan in Europa. Ze willen weten hoe je er terecht bent gekomen: middelbare school, universiteit, concours gedaan. Sommige leerlingen hebben in hun achterhoofd of het iets voor hen zou zijn. Dat is hartstikke leuk.' ♦

EUROPARLEMENTARIËR SOPHIE IN 'T VELD SPREEKT ZICH UIT

MRS. EUROPE

Op de Docentendag trad Sophie in 't Veld op als plenaire spreker. Zij is een van de meest ervaren en bovendien een van de meest effectieve Europarlementariërs. In mei is zij wederom Europees lijsttrekker voor D66. *M&P*-redacteur Wolter Blankert blikt terug op een pakkende lezing.

WOLTER BLANKERT

Sophie in 't Veld tijdens de Docentendag (foto: Bart van Vliet)

Het is positief dat de Europese Unie momenteel zo in de belangstelling staat. Een negatief getint debat blijft een debat.' Dat betoogt Sophie in 't Veld tijdens haar lezing in de plenaire zaal van de Tweede Kamer. Toch moet dat niet blijven steken bij een potje klagen. Daarvoor is de Europese eenheid te waardevol. 'Het oorspronkelijk doel van nooit meer oorlog en nooit meer dictatuur is ruimschoots verwezenlijkt. Wat het koesteren van democratische verworvenheden betreft, laat het voorbeeld van Rusland zien dat dit geen vanzelfsprekende ontwikkeling is', zegt In 't Veld. Tegenwoordig gaat het in de eerste plaats om een *waardegemeenschap*, met mensenrechten, democratie, rechtsstaat en een zekere mate van sociale zekerheid als centrale waarden. 'Die waarden zijn in verdragen vastgelegd. Zo kan elke lidstaat wel zijn eigen abortusregeling koesteren, maar die mag niet in strijd zijn met het Europees vastgelegde humanitair beleid. Dat betekent bijvoorbeeld dat abortus in de hele Europese Unie is toegestaan na verkrachting tijdens oorlogshandelingen. Ook kan geen EU-lidstaat tornen aan het recht op gezinshereniging bij immigratievoorwaarden, al kan elk land wel zelf bepalen hoever dat recht precies gaat. De doodstraf valt binnen de Europese Unie nu geheel buiten de rechtsorde', stelt de D66-politica. 'Veel mensen in Oekraïne brengen grote offers om aansluiting bij deze waardegemeenschap te vinden, terwijl heel wat burgers van de Europese Unie zelf er geen benul meer van lijken te hebben.'

SAMEN STERK

Sophie in 't Veld constateert dat de Europese Unie de grootste economie ter wereld is met een enorme potentie. 'Na 1990 zijn nieuwe economische grootmachten opgekomen, als China, India en Brazilië. Alleen Europa als geheel kan zich daarmee

meten. In dezelfde periode vond de ICT-revolutie plaats met nieuwe mogelijkheden, uitdagingen en bedreigingen. Ook hier geldt dat alleen Europa als geheel invloed kan uitoefenen; alleen Europa als geheel kan een *wereldspeler* zijn en geen passieve volger. Dat geldt trouwens ook voor het uitdragen van de mensenrechten.' In 1950 herbergde de huidige Europese Unie 20 procent van de wereldbevolking. Nu is dat 7 procent. 'Reden te meer om samen op te trekken', aldus in 't Veld.

Volgens de Europarlementariër zou het herbouwen van muren in deze tijd dan ook volslagen krankzinnig zijn: 'Het is juist nodig om de verkramping te laten varen. Het is de hoogste tijd dat de Europese Unie meer slagkracht krijgt door *bestuurlijke hervorming*. In sommige opzichten functioneert de Europese Unie nu al als een politieke unie, maar bij zaken waar de vereiste eenstemmigheid ontbreekt, etaleert de Europese Unie telkens weer haar onmacht'. Alleen een echte politieke unie met een gemeenschappelijk buitenlandbeleid kan de oplossing brengen. 'Om de burgers van de betekenis van de Europese Unie te doordringen zou het Europees Parlement grote invloed moeten krijgen op de samenstelling van de Commissie en zou het afzonderlijke commissarissen de wacht moeten kunnen aanzeggen. Hopelijk leidt dat ook tot meer media-aandacht.' Natuurlijk blijft Sophie in 't Veld het teleurstellend vinden dat maar een beperkt deel van de kiesgerechtigden gaat stemmen voor het Europees Parlement: 'Het is echter nonsens bij een lage opkomst de legitimiteit ter discussie te stellen. Uiteindelijk respecteren we in Nederland en de meeste andere lidstaten de vrijheid van stemrecht. Bij de verkiezingen voor het Congres in de Verenigde Staten is de opkomst trouwens vergelijkbaar. Ook in de Verenigde Staten scheldt men veel op *Washington*, maar het bestaansrecht van het land blijft daarbij buiten schot. Inmiddels is ook de Europese Unie een realiteit die boven elke twijfel verheven zou moeten zijn'. ♦

VOX populi

**MEER OF MINDER EUROPA? LEERLINGEN VAN DE DERDE KLAS MBO-NIVEAU 4
VAN HET KONING WILLEM I COLLEGE IN DEN BOSCH.**

BAS BANNING

IRIS

EU-LANDEN MOETEN ELKAAR ONDERSTEUNEN

'Ik vind het goed dat Nederland in de Europese Unie zit. Ik vind dat je elkaar, ondanks dat het slecht met landen gaat, moet ondersteunen. Stel er is een crisis en Nederland heeft ondersteuning nodig dan heb je een grote samenstelling van landen die je helpen. Een nadeel is wel dat wanneer een ander land een crisis heeft je daarin wordt meegesleept.'

NINA

NEDERLAND FUNCTIONEERT OOK ZONDER HULP VAN ANDERE LANDEN

'Dat weet ik niet, omdat wij ook heel goed kunnen functioneren zonder hulp van andere landen. Ik vind het wel goed dat er gemeenschappelijke afspraken zijn. Dat geldt voor transport, wegen en zo. Je hebt ook meer contact met elkaar en als Nederland bijvoorbeeld failliet zou raken laten ze je niet zomaar vallen.'

MICHEL

NEDERLAND MOET UIT DE EURO STAPPEN

'Ik denk dat Nederland wel in de Europese Unie moet blijven, maar minder afhankelijk. Ik denk dat Nederland in een samenwerkingsverband moet werken, maar meer nationalistisch. Meer eerst aan jezelf denken en de crisis oplossen. Nederland moet wel uit de euro stappen.'

DENNIS

MINDER NAAR BRUSSEL LUISTEREN

'Ik vind het goed dat landen voor zaken met elkaar zijn, maar ik denk dat we momenteel genoeg hebben aan ons eigen land. Ik heb het idee dat er heel veel verplichtingen uit Brussel komen en dat we meer daarmee bezig zijn dan met ons eigen land. Uit de euro stappen gaat te ver, maar we moeten wel meer naar Den Haag luisteren en minder naar de regels van Brussel.'

INTERVIEW MET UNIVERSITAIR DOCENT EUROPESE INTEGRATIE MATHIEU SEGERS

'ALS EUROPEES VERVAL DREIGT, DAN WERKEN WE GOED SAMEN!'

Mathieu Segers verdiepte zich in het proces van de Europese integratie en schetst daarover een onthutsend beeld in zijn boek *Reis naar het continent. Nederland en de Europese integratie*.

'Het idealistische verhaal over het ontstaan van de Europese Unie is fors uitvergroot om het draagvlak voor de Europese integratie te vergroten en om het aan het publiek te kunnen verkopen.'

DOUWE VAN DOMSELAAR

'Waar gaan we nu eigenlijk heen met de Europese Unie? Wat is het doel?', vragen leerlingen mij jaarlijks weer. Heeft u als kenner van de Europese Unie een antwoord?

'Het bijzondere van de Europese integratie is dat er geen vaststaand einddoel is. Verschillende landen hebben verschillende vergezichten en die vergezichten staan - en dat is ook erg Europees - op gespannen voet met elkaar. Het ene land wil zo snel mogelijk een federatie met een politieke unie terwijl het andere land juist meer macht uit Brussel wil terughalen. De *founding fathers* van de Europese Unie zeiden ook altijd dat de Europese integratie een proces zonder einde is.'

Aan de hand van de lesmethoden vertellen docenten hun leerlingen dat de Europese Unie is opgericht om welvaart en vrede te brengen. Heel idealistisch allemaal. Klopt dat wel?

'Dat verhaal van het ideaal is maar een deel van het verhaal. Dat deel is vervolgens uitvergroot om het integratieproces in begrijpelijke en wervende termen aan het grote publiek uit te leggen. De werkelijkheid was echter anders. De Europese Unie is vooral een project om het verval tegen te gaan. De macht op wereldniveau van de grote mogendheden van weleer (Groot-Brittannië, Frankrijk en Duitsland) liep na de Tweede Wereldoorlog snel terug. Dus concludeerden zij dat als ze op het hoogste niveau wilden blijven meepraten ze moesten samenwerken om nog gewicht in de schaal te kunnen leggen. Daarbij komt dat de Europese beschaving, de Verlichting, de democratie onder druk kwam te staan door de opmars van de Sovjet-Unie. Het verval van macht, economie en beschaving zorgde derhalve voor een samenwerkingsverband tussen Europese landen.

De Franse president De Gaulle heeft gewoon letterlijk aan het volk uitgelegd dat hij alleen aan de Europese integratie meedeed omdat het de machtspositie van Frankrijk vergroot. Het betreft dus naast vrede en welvaart ook gewoon politieke macht. Uit mijn bronnenonderzoek blijkt duidelijk dat we dat stuk over machtspolitiek in Nederland altijd slecht hebben begrepen. Sinds de jaren vijftig zijn we als bevolking slecht voorgelicht, soms bewust en soms onbewust, uit onbegrip voor en afkeer van het machtspeel dat Europese integratie ook is.'

Europees Parlement

De enige verkozen EU-instelling. Vertegenwoordigt de 500 miljoen inwoners van de EU. Het Europees Parlement speelt een sleutelrol bij het kiezen van de Voorzitter van de Europese Commissie. Zij deelt de bevoegdheid over de begroting en de wetgeving van de Europese Unie met de Raad van de Europese Unie.

751 Europarlementsleden

Sinds de toetreding van Kroatië heeft het EP 766 Europarlementsleden. Overeenkomstig het Verdrag van Lissabon zullen er 751 Europarlementsleden gekozen worden in mei 2014.

Aantal leden per land in 2014

21	17	21	13	96	6	11	21	54	74	11	73	6	8	11	6	21	6	26	18	51	21	32	8	13	20	73	
BELGIË	BULGARIË	TSECHISCHE REPUBLIEK	DENEMARKE	DUITSLAND	ESTLAND	IERLAND	GRIEKENLAND	SPANJE	FRANKRIJK	KROATIË	ITALIË	CYPRUS	LETSLAND	LITUWEN	LUXEMBURG	HONGARIË	MALTA	NEDERLAND	OOSTERRIJK	POLEN	PORTUGAL	ROEMENIË	SLOVENIË	SLOWAKIË	FINLAND	ZWEDEN	VERENIGD KONINKRIJK

Bron: Europees Parlement

In de lesboeken staat ook stevast een rijtje met belangrijke data voor de eenwording van Europa. Het lijkt dan een groot project met een duidelijke regie.

'Dat klopt ook helemaal niet. De Europese integratie verloopt ronduit chaotisch waarbij eigenbelang, intriges, toevalligheden en sentimenten vaak belangrijker zijn dan rationele beleidsbeslissingen.'

Begin jaren tachtig wordt geformuleerd dat de uitbreiding van de Europese Unie alleen kan worden toegestaan als het niet ten koste gaat van de slagvaardigheid ervan. Toen waren het twaalf landen, nu zijn het er 28! Waar ging het mis?

'Dit is een cocktail van heel complexe gebeurtenissen. Na de val van de Berlijnse Muur rees de vraag wat er met de Oost-Europese landen moest worden gedaan? Frankrijk wilde graag meer verdiepende afspraken tussen de lidstaten maken en de muntunie uitrollen en dus even niet nog meer landen erbij. Daarbij wilde Frankrijk liever geen Oostbloklanden als lidstaten omdat deze van oudsher op Duitsland waren georiënteerd en Duitsland daarmee belangrijker zou worden in de Europese Unie. De landen in Zuid-Europa wilden liever geen Oostbloklanden in de unie omdat die armer waren dan zichzelf en dus de Europese fondsen zouden gaan krijgen. Er waren echter ook lidstaten die helemaal niet voor een munteenheid waren. Zij zagen hun kans schoon. Immers, als er in eenmaal veel nieuwe landen bij zouden komen, zou er helemaal geen tijd en plaats voor verdiepende afspraken en een muntunie zijn. Daarbij kwam dat deze landen graag economisch voordeel wilden halen uit een grotere Europese markt. Scandinavische landen, Nederland en Engeland waren daarom voor die snelle uitbreiding. Daar komt bij dat in de oprichtingsverdragen van de Europese Unie staat dat *alle* landen zich kunnen aansluiten mits zij democratisch zijn en zich aan de Europese regels willen aanpassen. Dat wilden die Oostbloklanden wel en dus zwaaiden zij met de tekst van de unie zelf. De snelle uitbreiding was dus, zoals zo vaak in de Europese Unie, gedreven door eigenbelang, machtsdenken en handelsbelangen.'

Duitsland staat bij dit soort besluiten vaak centraal. Hoe is de rol van Duitsland in de Europese Unie?

'Bondskanselier Angela Merkel is de laatste jaren de meest bepalende politicus in Europa. Zij heeft tijdens de eurocrisis heel belangrijk werk gedaan. De stabiliteit van de euro komt grotendeels door Duitsland. De euro is niet ingestort en de unie is niet gescheurd. Duitsland heeft zich pontificaal achter de euro en de Europese Unie geschaard. Tijdens de verkiezingen heeft Merkel dik gewonnen. Haar constructieve opstelling is beloond in eigen land. Zij vertelde vaak wel het hele verhaal. Nederlandse politici kunnen wat dat betreft nog veel van Merkel leren.'

Komt er ooit een tijd dat we hartstochtelijk juichen voor de overwinning van een Europeaan of blijven we met landen-teams aan de Olympische Spelen meedoen?

'Europeanen willen dat juist niet. Daar zit echt niemand op te wachten. Aan de andere kant, als er buiten de grenzen van de Europese Unie een agressor komt, zoals de Russische president Poetin nu in Oekraïne, en onze grenzen bedreigt, dan kan het opeens sneller gaan dan we ooit dachten en voelen we ons wel heel Europees; en eigenlijk zijn we dan weer bij het begin. Als Europees verval dreigt dan werken we goed samen!' ♦

Mathieu Segers, *Reis naar het continent.*

Nederland en de Europese integratie, 1950 tot heden, 2013

WAAGSTUK EUROPA

Wat hebben de filosoof Jürgen Habermas en supporters van voetbalclub Celtic met elkaar gemeen? Ze bevonden zich allebei op 6 november 2013 op het Amsterdamse Damplein. De Duitser kreeg die avond in het paleis de prestigieuze Erasmusprijs voor zijn werk over Europa en de Europese integratie, terwijl de Schottenop hetzelfde moment buiten slaags raakten met de politie.

Ivo Pertijs

Mathieu Segers wijst op de parallelle werelden en de diepe kloof tussen de gewone man en de beleidselite. 'Stel je voor dat de breekbare miljonaire-filosoof eens aan wat Celtic- of Ajaxsupporters zou gaan vragen hoe zij tegen zijn ideeën voor een transnationale Europese democratie aankijken, die hij speciaal voor hen en hun geluk heeft bedacht. Waarschijnlijk zou hij op weinig begrip kunnen rekenen', schrijft Segers in zijn nieuwe boek *Waagstuk Europa*. Het waagstuk is volgens Segers de Europese integratie met democratie en kapitalisme. Het boek verscheen begin april en is verbluffend actueel. Net als in het veelgeprezen *Reis naar het continent* neemt de historicus

ook nu de lezer mee naar het verleden om vervolgens verbanden met het heden te leggen. Segers herinnert de lezer aan de Duitse, Britse, Franse en Amerikaanse invloeden op de totstandkoming van het Europese project en de rol van Nederland in dit geheel. Dat roept de vraag op waarom uitgerekend in Nederland de steun voor Europa afbrokkelt. 'Hoe urgent het is dat Nederland zich met zijn Europese geschiedenis verzoent, blijkt uit de sfeer in de Tweede Kamer vandaag, waar het inmiddels namelijk vrij normaal is om openlijk te urineren in de Europese bron, waaruit het naoorlogse Nederland al zo lang en zo gulzig drinkt. Hoe kan dit? Het antwoord op die vraag gaat verscholen in de langgerekte schemer van de Koude Oorlog', schrijft Segers. De scherpe analyses van Segers zijn

prikkelend en tegelijkertijd onderbouwd en toegankelijk. Deze combinatie maakt *Waagstuk Europa* aantrekkelijk voor een breder publiek en een absolute aanrader voor docenten maatschappijleer. ♦

Mathieu Segers,
*WAAGSTUK
EUROPA,
Uitgeverij
Prometheus
(2014),
Prijs: € 12,50*

SGP-EUROPARLEMENTARIËR BAS BELDER OVER EUROSCEPTISME

'DE EU STAAT OP EEN CRUCIAAL KRUISPUNT'

Europarlementariër Bas Belder is namens de SGP lid van de fractie Europa van Vrijheid en Democratie (EVD). Deze fractie, waarvan onder meer de Britse Independence Party, de Deense Volkspartij en het Italiaanse Lega Nord deel uitmaken, staat bekend om haar eurosceptische standpunten. *Maatschappij & Politiek* benaderde Belder met het verzoek om de visie van zijn partij op Europa nader toe te lichten.

BAS BELDER

Enerzijds zal ik de redactie moeten teleurstellen. Ik herken mij immers niet in de aanduiding 'eurosceptisch'. In een van de woordenboeken der Nederlandse taal vond ik bij het woord *scepsis* de omschrijving 'twijfel aan de waarheid en aan de goede afloop'. Een euroscepticus heeft een diepe en intrinsieke twijfel bij Europese samenwerking binnen het verband van de Europese Unie. Hij wil het Europese samenwerkingsproject verlaten om zich binnen de grenzen van de natiestaat terug te trekken.

Ik sta anders in Europa. Europese samenwerking is belangrijk. Bepaalde problemen kunnen niet adequaat op landsniveau worden aangepakt. De SGP heeft de afgelopen jaren niet aan de zijlijn gestaan, want dan krijgt EU-beleid vorm zonder inbreng van de SGP. De afgelopen drie mandaten hebben mij duidelijk gemaakt dat het - ook als politicus van een kleine partij - mogelijk is daadwerkelijk het verschil te maken in Brussel en Straatsburg.

In de genoemde definitie van het begrip *scepsis* gaat het om twijfel aan de waarheid en de goede afloop. Dat eerste stukje van deze definitie past niet op mijn staan in het Europees Parlement, maar het tweede stukje ervan (twijfel over de goede afloop) bekruipt mij meer dan eens. De huidige koers van Europa (meer Europa) maakt de unie los van de harten en gedachten van de burgers van de EU-lidstaten. Dat baart mij zorgen. Ik hoef de redactie dan ook niet helemaal teleur te stellen. De SGP laat, samen met de ChristenUnie, een ander geluid horen dan partijen als D66 en de PvdA.

ZWALKEND VOORWAARTS

De verkiezingen voor een nieuw Europees Parlement vinden plaats op een cruciaal moment. De Europese samenwerking kraakt in zijn voegen. De 28 samenwerkende lidstaten bewegen zich,

'Europa is er voor lidstaten en niet andersom'.
Premier Rutte verwelkomt Europese Raadsvoorzitter Van Rompuy in Den Haag (foto: RVD)

danig gehinderd door een straffe financieel-economische tegenwind, zwalkend voorwaarts. De rek raakt er langzamerhand uit en de uiteenlopende culturen, economieën en politieke systemen gaan zich meer en meer wreken. De euro heeft niet gebracht wat men er bij de invoering van had verwacht en de eurocrisis legt een fundamentele breuk tussen Noord en Zuid aan de dag.

De Europese Unie staat op een cruciaal kruispunt, waarbij zich vier richtingen aandienen: (i) de vlucht naar voren in de vorm van het toewerken naar een politieke unie, (ii) het voortmodderen op de huidige weg, (iii) de afschaffing van de Europese samenwerking of (iv) de vormgeving van een compacte en slagvaardige unie die op een aantal beleidsterreinen een stap terug doet en haar kerntaken (thema's die te groot zijn voor afzonderlijke lidstaten) voortvarend oppakt.

NATIONAAL BELANG

De derde weg (de afschaffing van Europese samenwerking binnen de Europese Unie) is niet de weg die wij in willen slaan. De SGP kiest, in tegenstelling tot D66, evenmin voor de eerste route. De vlucht naar voren is niets anders dan een driest avontuur en drieste avonturen, zoals

de euro, worden duur betaald. De eurocrisis mag niet worden aangegrepen om verdere stappen op de weg naar een politieke unie te zetten.

De tweede route (het voortmodderen op de huidige weg) spreekt ons evenmin aan. De PvdA is een voorbeeld van een partij die deze route bewandelt. In Den Haag wordt heel ferme taal gesproken, maar in Brussel marcheert men mee. Er wordt met grote stelligheid beweerd dat er geen bevoegdheden naar de Europese Unie worden overgedragen, terwijl het patroon van de laatste jaren (geen verdragswijziging, maar wel een sluipenderwijs overdragen van bevoegdheden) wordt voortgezet.

Wij willen de belangen van onze achterban behartigen binnen een unie waarin *het nationaal belang* geen besmet begrip is of ondergeschikt wordt gemaakt aan een vermeend *Europees belang*. De SGP staat kritisch maar betrokken in Europa en slaat vol overtuiging de weg in naar een dienstbare en compacte Europese Unie. Europa is er immers voor de lidstaten en niet andersom! ♦

Bas Belder (SGP) is Europarlementariër en kandidaat bij de Europese verkiezingen.

Help!

Iedere docent kent ze. Situaties waar hij voelt dat het beter kan. In HELP! probeert *Maatschappij & Politiek* praktische problemen van verschillende kanten te belichten waardoor handvatten en oplossingsrichtingen ontstaan.

MARGRET VEERMAN

HESSEL NIEUWELINK (POLITICOLOOG EN LERARENOPLEIDER AAN DE HOGESCHOOL VAN AMSTERDAM): 'Jongeren zijn veelal niet erg geïnteresseerd in de instituties van de Europese Unie. Geef ze eens ongelijk! Niettemin worden binnen de Europese Unie keuzen gemaakt die het leven van jongeren vormgeven. Kennis van de instituties is dan ook wel wenselijk. Aan docenten maatschappijleer de ingewikkelde taak om dit op een interessante manier te brengen.

Om leerlingen meer te laten inzien dat kennis van politieke instituties zin heeft, adviseer ik studenten altijd om leerlingen eerst te prikkelen met thema's die op dat politieke niveau spelen.

Laat leerlingen nadenken over onderwerpen waar zij een mening over hebben of zich iets bij voor kunnen stellen. Bij de Europese Unie kan worden gedacht aan zaken als een Europees migratiebeleid of een Europees buitenlandbeleid, bijvoorbeeld in het kader van de onrust in Oekraïne of de oorlog in Syrië. Voor beide onderwerpen bestaan sterke argumenten voor en tegen en leerlingen kunnen daar meestal ook wel een mening over vormen.

Daarna kan met leerlingen worden nagedacht over de manier waarop besluiten in Europa moeten worden genomen: door de lidstaten gezamenlijk (intergouvernementeel) of juist door een Europees (supranationaal) orgaan. Ook voor beide manieren van besluitvorming zijn voor- en tegenargumenten. Behandel deze met leerlingen en koppel daar dan de instituties van de Europese Unie aan. Welk orgaan heeft welke kenmerken en welke bevoegdheden? Laat leerlingen het uitzoeken door ze te laten zoeken naar tegenstellingen als intergouvernementeel versus supranationaal of grote mate van zeggenschap maar internationaal weinig invloed (weinig Europese samenwerking) versus beperktere mate van zeggenschap maar meer internationale invloed (veel Europese samenwerking).'

BRAM KOEDAM (DOCENT MAATSCHAPPIJLEER IN HET VMBO): 'Mijn vmbo-tl-examenklassen hebben maar één angst voor het examen: de Europese Unie. De Europese Unie blijft lastig om te begrijpen, laat staan uit te leggen.

Als leerlingen de andere bestuursniveaus (gemeente, provincie, rijk) begrijpen, moet ik ze uitleggen waarom de Europese Unie toch anders werkt. Hier bestaat de wetgevende macht uit twee organen en heeft het parlement niet het laatste woord (want dat delft het onderspit ten opzichte van de Raad van Ministers).

Daarnaast zien ze zelf in het nieuws dat veel wordt geregeld in snelle onderonsjes in de Europese Raad.

Het doel van de Europese Unie staat voor leerlingen zelden ter discussie, maar de wijze waarop deze wordt nagestreefd wel. Als leerlingen mij de suggestieve vraag stellen of die Europese Unie wel zo democratisch is, zeker in vergelijking tot de parlementaire democratische lidstaten, vraag ik me telkens af of ik het nu heel goed of heel fout heb uitgelegd...

ROMY (VMBO-4): 'Het moeilijkste aan de verschillende instituties is dat ik ze steeds door elkaar haal. Doordat ik dat niet op een rij kan krijgen, vergeet ik ook welke taken bij welk instituut horen.'

TESS (VMBO-4): 'In principe kan ik de instituties wel onthouden, maar wat ik moeilijk vind zijn de personen die erbij horen.

In het ene orgaan zitten gekozen politici, in het andere zitten ministers en weer een ander orgaan bestaat uit regeringsleiders. Dit snap ik eigenlijk nog steeds niet. Waarom is dit zo? Omdat ik niet goed snap waarom het zo is, is het ook moeilijker te onthouden.'

ROMY: 'De docent zou het makkelijker kunnen maken door voorbeelden en verhalen te gebruiken die tot de verbeelding spreken.'

TESS: 'Als een docent met voorbeelden en verhalen wat meer context creëert en er een logisch verband zichtbaar wordt, is het veel gemakkelijker te onthouden.'

ROMY: 'Als je dan tijdens het tentamen een vraag over de Europese Unie ziet, denk je automatisch terug aan die les en dan komt alle informatie weer bovendrijven!'

De instituties van
de Europese Unie, een moeilijk
onderwerp en lang niet favoriet bij
leerlingen in het vmbo. Hoe maak je dit
onderwerp aantrekkelijker voor de leerling
en hoe kun je de verschillende instituties
uitleggen? Een lerarenopleider, een ervaren
docent en twee leerlingen laten hun
licht op dit probleem schijnen.

JEUGDWERKLOOSHEID IN NEDERLAND

POSITIVISME ALS OPDRACHT

Jeugdwerkloosheid is een groot probleem. Veel jongeren staan momenteel aan de kant en er is geen zicht op spoedig herstel. Toch staan **werkloze jongeren** positiever in het leven dan veel opinie- en beleidsmakers denken.

FABIAN DEKKER

Meer dan 130.000 jongeren tot 25 jaar staan op dit moment aan de kant van de arbeidsmarkt. Het betreft dan ongeveer 16 procent van de jeugdige beroepsbevolking. Hieruit moet niet direct de verkeerde conclusie worden getrokken dat 16 procent van alle jongeren werkloos thuis zit. De beroepsbevolking omvat namelijk alleen mensen die minimaal 12 uur per week werken of activiteiten ontwikkelen om snel werk te vinden. Jongeren die niet op zoek zijn naar een baan, zoals veel schoolgaanden, vallen dus buiten deze afbakening. Dit betekent allerm minst dat het allemaal dus wel meevalt. Net als in de crisisjaren tachtig, toen de jeugdwerkloosheid op haar hoogtepunt 18 procent bedroeg, keert de term *verloren generatie* steeds vaker terug in het publieke debat. Beschouwen jongeren zichzelf eigenlijk wel als *verloren* en wat kan worden gedaan om jeugdwerkloosheid in de toekomst zoveel mogelijk tegen te gaan?

FLEXIBILITEIT

Dat jongeren een grotere kans lopen om werkloos te raken heeft veel te maken met de economische crisis en een voortgaande flexibilisering van onze arbeidsmarkt. Jonge schoolverlaters hebben nog maar betrekkelijk weinig werkervaring en degenen die dit wel hebben werken vaak op basis van een flexibele aanstelling (tijdelijke banen, uitzendwerk of oproepbanen; zie figuur 1). Zodra het economisch tegenzit verdwijnen flexibele banen als sneeuw voor de zon en werkgevers zullen de schaarse

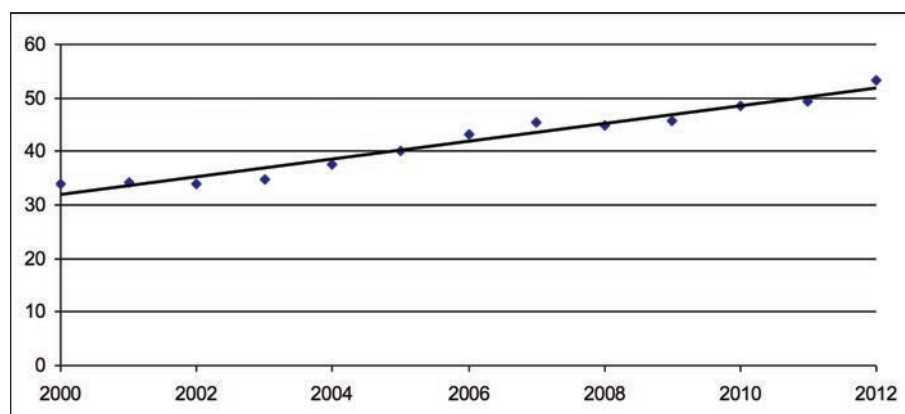
hoeveelheid banen als eerste verdelen onder sollicitanten met de nodige kwalificaties en ervaring.

In het bijzonder jonge baanzoekers met een relatief minder goed opleidingsniveau, jongeren met een handicap en jonge werklozen met een niet-westerse migrantenachtergrond lopen in toenemende mate risico op sociale uitsluiting. Aangezien op middellange termijn geen verbeteringen op de arbeidsmarkt zijn te verwachten, verslechtert het toekomstperspectief van veel jongeren in rap tempo. De internationale arbeidsorganisatie (ILO) signaleert geen herstel tot aan 2018 en het Wereld Economisch Forum waarschuwt al voor het uiteenvallen van sociale samenhang in samenlevingen. Opmerkelijk hierbij is dat veel discussies over jeugdwerkloosheid vooral over jongeren gaat. In veel mindere mate komt het probleem door de ogen van jongeren zelf aan bod. Centraal in het boek *Bankzitten. Jeugdwerkloosheid in Nederland* staat daarom de dagelijkse leefwereld van werkloze jongeren. Hieruit blijkt dat ze, in tegenstelling tot wat vaak wordt verondersteld, met vallen en opstaan nog altijd positief in het leven staan en zich vooralsnog zeker niet als verloren beschouwen.

VERTROUWEN

Jongeren maken geen ophef over een verloren geboortecohort. Verre van dat, zelfs niet bij de personen waarbij de problematiek zo op het oog het grootst is (de jongeren die met langdurige werkloosheid hebben te maken). Als naar het verhaal van de jongeren wordt geluisterd, komt eerder een beeld naar voren

Figuur 1 - Jongeren met een flexibele arbeidsrelatie in Nederland, 2000-2012
(percentage in de leeftijdsgroep 15-25 jaar)

Bron: CBS StatLine

Jongeren beschouwen zichzelf niet snel als lid van een verloren generatie en hebben vertrouwen in de toekomst (foto: Europese Commissie)

dat *mislukken* synoniem is voor *persoonlijk* falen waar niemand aan wil. Er staat voor veel jongeren een *dodelijke* straf op het erkennen dat iets niet is gelukt: sociale afwijzing en een besef van persoonlijk tekortschieten. Toegeven dat een situatie van inactiviteit op de arbeidsmarkt wel eens lang(er) kan gaan duren is in die zin desastreus voor het zelfbeeld. Goedbeschouwd is een positieve levenshouding een sociale opdracht geworden. Deze interpretatie van de gevonden resultaten strookt met eerdere onderzoeksbevindingen waaruit blijkt dat burgers in toenemende mate van mening zijn dat werkloosheid een beïnvloedbaar risico is. Ook sluit deze interpretatie aan bij de analyse van socioloog Richard Sennett, waaruit naar voren komt dat het niet toe kunnen geven aan persoonlijke kwetsbaarheid een van de belangrijkste *kwalen* van de moderne tijd is. Hier komt verder nog bij dat de jongeren van nu zijn opgegroeid in een periode van onderwijsvernieuwing waarbij zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid centrale aspecten zijn (zie de eerdere rapportage van de Commissie Dijsselbloem, 2008). Ook in dit geval gaat een geloof in eigen kunnen goed samen met een gerichtheid op verbetering. Tegen de achtergrond van deze sociaal-culturele veranderingen en hervormingen in sociale zekerheid en het onderwijsveld is een grotere nadruk op individuele zelfredzaamheid en eigen initiatief ontstaan. Een voor de hand liggend gevolg is dan ook dat jongeren zichzelf niet snel als lid van een verloren generatie beschouwen, maar vertrouwen in zichzelf en de toekomst blijven houden.

DISCREPANTIE

Door naar jongeren zelf te luisteren, in plaats van over jonge werklozen te discussiëren, wordt duidelijk dat er een kloof bestaat tussen interpretaties van veel opiniemakers en beleidsmakers en de dagelijkse leefwereld van de werkloze jeugd. Zeker voor docenten maatschappijleer is dit een relevante constatering. Volgens uitingen in veel media was de werkloze jeugd allang *afgeschreven*. Om bij het vak maatschappijleer ontwikkelingen

voor leerlingen inzichtelijk te maken lijkt het daarom belangrijk om niet uit te gaan van normaliserende interpretaties in het publieke debat, maar vooral te kijken naar het sociale gedrag van de desbetreffende groepen zelf. Dat jeugdwerklozen nog altijd positief over de toekomst blijven betekent overigens niet dat er geen opgave voor beleidsmakers ligt. Uit de literatuur is bekend dat langdurige (jeugd)werkloosheid en de hiermee gepaard gaande (bestaans)onzekerheid samenhang vertoont met extreem-rechtse standpunten en sociale onrust. Om jeugdwerkloosheid duurzaam aan te pakken is het daarom verstandig om de pijlen op de twee belangrijkste oorzaken (economische stagnatie en flexibilisering van de arbeidsmarkt) te richten. Waar eerder stappen zijn gezet voor versoepeling van het ontslagrecht lijkt economisch herstel moeilijker realiseerbaar, maar aangezien Nederland tot de groep landen behoort met de hoogste hypotheekschuld en Europese landen met grote staatsschulden kampen, lijkt het (deels) kwijtschelden van (private) schulden wellicht een realistische mogelijkheid om bedrijfsinvesteringen en consumentenbestedingen op korte termijn weer te stimuleren.

Een andere mogelijkheid om het tij te doen keren zijn investeringen in onderwijs en onderzoek. Helaas constateert de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in haar recente rapport *Naar een lerende economie* dat Nederland de laatste decennia geen grootschalig economisch investeringsbeleid heeft gevoerd. Het is daarom aan te bevelen om op korte termijn nieuwe impulsen te geven aan een strategisch innovatiebeleid waarbij de overheid investeert in plaats van bezuinigt op haar uitgaven voor *research and development*, zoals nu gebeurt.

Wat moeten werkloze jongeren zelf doen, die op dit moment geen kans op een baan hebben? Het enige devies is: blij bezig! Via vrijwilligerswerk, door tijdelijk beneden je scholingsniveau te werken of door in het geval van een onderscheidend idee een eigen onderneming te starten. Niemand moet stil blijven staan! ♦

Fabian Dekker is verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en auteur van het boek *Bankzitten. Jeugdwerkloosheid in Nederland, 2013*

IN GESPREK MET SOCIOLOOG EN ESSAYIST ABRAM DE SWAAN

'NOOIT TOEGEVEN IS EEN LELIJK TREKJE'

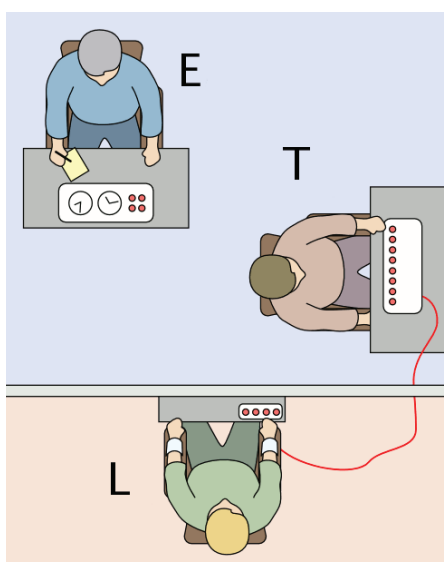
Opgeleid als politicoloog, gevormd als psychoanalyticus en van beroep socioloog en essayist. Zo introduceert de uitgeverij Abram de Swaan op de achterzijde van zijn nieuwe boek *Compartimenten van vernietiging*.

Menig maatschappijleermethode grijpt terug op eerdere werken van de hoogleraar.

Maatschappij & Politiek zocht hem op in de Amsterdamse sociëteit Arti.

IVO PERTIJS

'Jullie hebben te maken met mensen tussen de vijftien en achttien jaar. Dat zijn natuurlijk al hele sensitieve en opmerkelijke mensen, als ze er zin in hebben. Je moet ze niet onderschatten', stelt Abram de Swaan. 'Het zijn ook mensen die, als ze wakker zijn, heel alert en bewogen zijn over bijvoorbeeld Syrië. Zij stellen vragen waarop zelfs de knapste onder ons geen antwoord heeft. Je moet echter ook bereid zijn om soms te zeggen dat je daar geen antwoord op hebt of dat het antwoord heel ingewikkeld is en veel feitenkennis vereist.' Ook zijn boek *Compartimenten van vernietiging* bevat geen alomvattende verklaring waarom de ene persoon wel een genocidaal dader wordt en de andere niet. In dit boek richt De Swaan zich op genocidale regimes en hun daders in verschillende tijden en op diverse plekken: van het naziregime tot de massamoord in Rwanda. In tegenstelling tot veel studies over genocidale regimes blijft het aantal gedetailleerde beschrijvingen van misdaden tegen de menselijkheid beperkt. 'Een bewuste keuze', benadrukt De Swaan. Niettemin schetst de socioloog een beeld van mensen die zich in genocidale regimes aan bruut geweld te buiten gaan. Dit roept automatisch de vraag op: wanneer iemand een genocidaal dader wordt? Over diegenen die een antwoord op deze vraag denken te hebben, is De Swaan duidelijk. 'Er zijn heel wat filosofen die eigenlijk maar wat loskletsen. Ik noem geen namen', zegt De Swaan nog voordat de vervolgvraag wordt gesteld. In zijn boek noemt De Swaan wel namen. Over Zygmunt Bauman en zijn studie naar de moderniteit en massavernietiging schrijft De Swaan bijvoorbeeld: 'Het vriendelijkste oordeel over zijn intellectuele benadering

Het Milgramexperiment: hoe bereid zijn mensen opdrachten van personen met gezag op te volgen?

is dat ze te weinig onderzoek en te veel theorie bevat.'

DADERS IN HET WILD

Kritisch kijkt De Swaan in zijn boek ook naar het Milgramexperiment en het Stanford Gevangenisexperiment, twee klassiekers in maatschappijleerlessen. Hij vraagt zich af of de deelnemers *echt* geloofden dat zij straffeloos een ander konden mishandelen of zelfs doden. 'Eén moment van nadenken had de deelnemers aan het experiment overtuigd dat het nooit echt kon zijn.' Uit het verslag van Milgram bleek dat de proefpersonen de situatie wel zeer serieus namen. De Swaan relateert dit in zijn boek: 'Als de

situatie echt echt was geweest, zouden die gehoorzame proefpersonen zelf een elektrocutie hebben geriskeerd, want in de staat Connecticut was de straf voor moord indertijd nog de elektrische stoel'. Hij noemt de experimenten dan ook een 'ernstig spel' en beide experimenten zijn 'zonder twijfel bijzonder betekenisvol, maar wat ze betekenen blijft een open vraag.'

Wat drijft mensen dan wel tot genocidaal daderschap? De Swaan is er naar eigen zeggen niet in geslaagd om een antwoord te vinden dat zich in een enkele zin laat samenvatten. De socioloog beschrijft zichzelf als iemand die in het donker op zijn tast zijn weg vindt. 'Je moet je realiseren dat van misschien de miljoen mensen die in de twintigste eeuw daders van massamoord zijn geweest er misschien maar duizend ooit voor de rechter zijn verschenen. Bijna al het onderzoek berust op procesdocumenten', vertelt De Swaan. De hoogleraar merkt op dat massamoordenaars voor de rechter niet in hun beste vorm zijn. 'Je had ze moeten meemaken toen ze nog vrijuit tekeer konden gaan. Ik zeg dit sarcastisch, maar dat heb je wel nodig. Onderzoek van daders in het wild is praktisch onmogelijk. Het meeste dat we weten is van die paar die de pech hebben gehad dat ze voor moesten komen. Die presenteren zich op een heel specifieke en misleidende wijze. Iemand als Hannah Arendt is daar met open ogen ingevlogen. Dat kan de beste gebeurtenis. Het nooit toegeven, dat is een lelijk trekje', zegt De Swaan op een strenge toon.

HERSENEN

Toch valt er wel wat over genocidale daders te zeggen. De Swaan: 'Ik denk niet dat iedereen evenveel kans maakt om massamoordenaar te worden. Slechts een

Eichmann-proces: 'Massamoordenaars zijn voor rechter niet in hun beste doen'
(Bron: United States Holocaust Memorial Museum)

paar procent van de bevolking neemt er aan deel. 98 procent heeft er nooit iets mee te maken, maar die zie je niet op het filmpje of in de rechtszaal.' Genocidaïrs zijn vaak in sommige opzichten enigszins verschillend van andere mensen. 'Dat is een hele voorzichtige formulering', benadrukt De Swaan. Hij noemt drie verschillen. 'Ten eerste hebben genocidale daders wel degelijk een gewetensfunctie, maar die blijft beperkt tot trouw aan de kameraden en de commandant. Voor alles wat daarbuiten valt is geen gevoel van verplichting. Dat hebben ze nooit gehad of dat is onder druk van propagandacampagnes ingestort. Op de tweede plaats is er een beperkt inzicht in het aandeel in de eigen levensloop. Ze zeggen: "Ik ben er altijd maar een beetje ingerold, edelachtbare" of "Ik wist niet wat Sobibor was, maar daar was nog plaats. Toen ik er eenmaal was vroeg ik of ik niet mee hoefde te doen, maar ik moest toch meedoen." Dit soort verhalen. Dat is ook heel reëel, maar er was een keuzemoment. Het derde en sterkste verschil is een verbluffend gebrek aan medelijden. We kennen die mensen meestal van het moment dat ze voor de rechter stonden. Ook als het van pas gekomen zou zijn om te zeggen "Edelachtbare, het was verschrikkelijk", dan zeggen ze "Het geschreeuw en het gegil van kinderen was niet om aan te horen" en "Ik kreeg bloed en hersenen op mijn uniform". Je zou haast medelijden krijgen. Dat is geen sympathie. Die is zo raar afwezig.' Genocidale daders hebben volgens De Swaan geen angst gekend, terwijl oorlogsveteranen en slachtoffers wel hevige angsten hebben gekend. 'Ik denk dat er in de postgenocidale tijd geen mogelijkheid voor daders is om zichzelf toe te staan dit te verwerken. Het enige dat we weten is dat in Zuid-Afrika de

ex-folteraars in heel ernstige psychische ontreddeking zijn gekomen. Ze werden met de slachtoffers geconfronteerd, maar zouden niet worden gestraft.'

DESIDENTIFICATIE

Een belangrijk begrip in het boek van De Swaan is desidentificatie. 'Identificatie en desidentificatie zijn niet elkaars tegendeel maar vormen elk een zijde van een emotionele driehoek, met onwetendheid en onverschilligheid als basis', schrijft De Swaan. Op de vraag of en in welke mate er in de Nederlandse samenleving nu sprake is van desidentificatie verschijnt er een glimlach op het gezicht van de socioloog. 'Dan wil je natuurlijk dat ik iets over Wilders zeg', vraagt De Swaan. 'Ik ken wel wat milders dan Wilders!' De Swaan benadrukt dat het heel belangrijk is dat Geert Wilders geen geweld voorstelt. 'Typerend is dat hij zichzelf altijd voorstelt als het slachtoffer, dat Wilders ook is, want hij loopt met bewaking en dat is niet gering. Het Nederlandse volk presenteert hij als slachtoffer van de islam. Wilders is echter absoluut geen genocidale propagandist.' Als De Swaan hoort dat de vraag eigenlijk op het euroscepticisme is gericht, wijst hij op een recente ontwikkeling. 'Er is al vijftig jaar een campagne aan de gang om er voor te zorgen dat wij ons Europeanen gaan voelen. Dat is slechts ten dele gelukt. Daar komt bij dat er een tegenstroom is die stelt dat we aan onze nationale saamhorigheid moeten denken.' De Swaan spreekt van een natuurlijke ontwikkeling: je bent van alles tegelijk op allerlei momenten. 'Het is een maatschappelijk spel waarin je verschillende kleren over elkaar aantrekt. Zolang het speels blijft - een beetje schaamte, een beetje ambitie, een beetje fantasie over elkaar - dan is het eigenlijk wel grappig. Als het verhardt

en als de geesten zich verharden, dan kan dit het begin zijn van iets afschuwelijks.' Als De Swaan voor een groep leerlingen zou staan zou hij op de risico's van deze verharding wijzen. 'In alle samenlevingen bestaan latente groepstegenstellingen, bijvoorbeeld tussen Limburgers en Friezen. Ik heb weleens het voorbeeld gegeven dat als een groep Friezen naar Maastricht zouden trekken met Friese vlaggen en Fryslân Boppe, dan zou ik ze op Limburgse vlaai trakteren. Het is geen levendige tegenstelling. Er bestaan latente tegenstellingen tussen katholieken en protestanten. In de jaren vijftig waren het echt heftige tegenstellingen. Dat kun je nu niet voorstellen. Er zijn dus tegenstellingen die zomaar verdwijnen. Sluimerende tegenstellingen kunnen soms worden geactiveerd. Daar heb je begaafde volksmensen en demagogen voor. Waar je heel goed voor moet oppassen is als deze scheidslijnen als scherp en onoverkomelijk worden voorgesteld.' Als voorbeeld geeft hij de islam: 'Er zijn mensen die zeggen dat de islam vreedzaam is, of mensen die een hekel aan de islam hebben die zeggen dat die oorlogszuchtig is. Het voorstellen van groepstegenstellingen als scherp en absoluut is een gevaarlijke ontwikkeling, en dan de zaak voorstellen alsof alle ellende in de samenleving van een bepaalde groep komt...'. De Swaan laat een korte stilte vallen. 'Niemand heeft nog gezegd dat de islam de economische crisis bij ons heeft veroorzaakt.' ♦

Het boek Compartimenten van vernietiging verscheen eerder dit jaar bij uitgeverij Bert Bakker.

Van meester tot master: een investering in jezelf die je op voorsprong zet!

Fontys biedt de **masteropleidingen**:

- Master of Education
- Master Special Educational Needs (SEN)
- Master Leren en Innoveren

Wel kennis vergroten maar geen tijd voor een volledige opleiding?

Volg vrijblijvend **korte cursussen** van de opleiding Master of Education bij Fontys Lerarenopleiding Tilburg.

Fontys Lerarenopleiding Tilburg is verkozen tot nr. 1 in de Keuzegids Masters 2013 voor de opleidingen:

- Master of Education Biologie
- Master of Education Nederlands

Lerarenopleiding Tilburg

'Met mijn filmpjes op YouTube probeer ik leerlingen te helpen'

Thomas Kaptein,
afgestudeerd in 2012
Master Algemene Economie

DENK
GROTER

fontys.nl/flot

Onderwijskrant Europese Parlementsverkiezingen

Op welke manier krijgen leerlingen te maken met beslissingen van de EU? En hoe ziet de werkdag van een Europarlementariër eruit? Ontdek het in de Onderwijskrant Europese Parlementsverkiezingen van ProDemos en het informatiebureau van het Europees Parlement.

Er is een krant voor vmbo en een krant voor havo/vwo.
Een pakket van 35 kranten plus docentenhandleiding kost € 43,-.
Bestel de krant op www.prodemos.nl/onderwijskranten.

Doe ook mee aan de Scholierenverkiezingen van 15 tot en met 21 mei.

Anmelden kan via
www.scholierenverkiezingen.nl

Huis voor democratie en rechtsstaat ProDemos

KOM GRATIS MET UW KLAS NAAR POLITIEK DEN HAAG!

ProDemos biedt een gratis educatieve dag in politiek Den Haag voor basisscholen, het voortgezet onderwijs en het mbo. Op locatie maken leerlingen op een leuke en speelse manier kennis met politiek, democratie en rechtsstaat.

Ga voor uw reservering naar
www.prodemos.nl

Schrijf nu in voor
het schooljaar 2014 - 2015

Huis voor democratie en rechtsstaat ProDemos

DE WERKVLOER

NIEUWS VAN DE WEEK

Elke les begint bij mij met het Nieuws van de Week. Een leerling volgt een week het nieuws, kiest daar een onderwerp uit en presenteert dit aan de klas. Die presentatie bestaat uit een korte toelichting van het nieuwsbericht: wat zijn de achtergronden, wie zijn er bij betrokken? De presentatie eindigt met een vraag. Daarover praten we ongeveer tien minuten met elkaar. Ik benadruk aan het begin van het jaar altijd dat het om een gesprek gaat en dat elke bijdrage welkom is. Een bijdrage kan bijvoorbeeld ook een vraag zijn. Het is dus nadrukkelijk geen debat. Elke mening mag worden geuit, binnen de grenzen van het fatsoenlijke, dat spreekt voor zich.

CONCEPT-CONTEXT

Degene die het nieuws heeft gepresenteerd leidt het gesprek, geeft medeleerlingen het woord en geeft aan het eind van het gesprek aan of zijn mening over het onderwerp is veranderd en wat hij sterke argumenten vond. Mijn bijdrage bestaat uit het af en toe inbrengen van een ander perspectief, het doorvragen en het aandragen van bepaalde concepten die in de lessen zijn langsgekomen en op de gepresenteerde context van toepassing zijn - sluit dat even mooi aan op de concept-contextbenadering van het nieuwe programma maatschappijwetenschappen. Zonder dat ik het in de gaten heb, ben ik er al mee bezig!

IN GESPREK

Waarom doe ik dit Nieuws van de Week? Ik vind het belangrijk dat leerlingen ook een bijdrage aan de inhoud van de les leveren, ik vind het interessant om te zien wat leerlingen uit de nieuwsstroom halen om te bespreken, ik vind het zinvol om leerlingen met elkaar over maatschappelijke onderwerpen in gesprek te laten gaan, het is een goede manier om met de stof te oefenen, het geeft betekenis aan de stof en het is een goede oefening in formuleren en argumenteren. Ten slotte komt het de sfeer in de klas vaak ten goede. Of leerlingen het nu wel of niet met elkaar eens zijn, ze hebben op een open manier met elkaar gesproken. Redenen genoeg dus voor mij om het Nieuws van de Week te koesteren. Ook leerlingen zijn er dol op. Ze vinden het een prettig begin en zijn echt verontwaardigd als iemand is vergeten het Nieuws van de Week voor te bereiden. Dat gebeurt gelukkig zelden, ook al krijgen ze er geen beoordeling voor.

VERVALSING

Zo komt de wereld voorbij aan het begin van de les. We praten over Geert Wilders (natuurlijk), over wie er wel of niet naar de Olympische Spelen in Sotsji moeten gaan, over de opvang van Syrische vluchtelingen, over afuisterpraktijken, over het vervalsen van identiteitskaarten om toch aan alcohol te komen, over Oekraïne, over de economische crisis in Europa en over de vervroegde vrijlating van Volkert van der G. Ik probeer van te voren altijd te bedenken waarover het zal gaan. Soms gaat het in bijna alle lessen over hetzelfde grote nieuwswitem, maar soms zit ik er helemaal naast en gaat het over een klein bericht dat een leerling wil bespreken.

GELUKKIG

Natuurlijk is het ook wel eens echt flut. Slecht voorbereid, geen goede vraag, medeleerlingen zijn niet in het onderwerp geïnteresseerd of het onderwerp leent zich niet echt voor een gesprek, omdat iedereen het vanaf het begin roerend met elkaar eens is. In de ene klas gaat het ook beter dan in de andere klas. In mijn huidige vwo-6-klas kan ik bij wijze van spreken koffie gaan drinken, terwijl de leerlingen met elkaar in gesprek zijn en soms uit zichzelf geleerde concepten hanteren en toepassen op het nieuws dat voorligt. Daar kan ik dan zo gelukkig van worden! ♦

Anique ter Welle

IN GESPREK MET LERARENOPLEIDERS ARTHUR PORMES EN GERARD RUIJS

'MAATSCHAPPIJLEER IS TEVEEL INSTITUTIEKUNDE'

Deze nieuwe rubriek laat u kennismaken met de lerarenopleiders van de vakken maatschappijleer en maatschappijwetenschappen. Wij dagen hen uit tot prikkelende uitspraken over hun visie op het vak en de opleiding. De rubriek start met een gesprek tussen twee eerstegraadsopleiders: Arthur Pormes (Universteit Leiden) en Gerard Ruijs (Universiteit van Amsterdam).

LIEKE MEIJS

Wat zijn de beweegredenen om voor het beroep van vakdidacticus te kiezen? Gerard Ruijs: 'Als vakdidacticus krijg ik de gelegenheid om me te verdiepen in wat effectieve lessen zijn. Bovendien krijg ik de kans om er veel over te lezen en te schrijven. Ook is het leuk om studenten les te geven en mijn passie voor het vak over te dragen - en ik krijg ideeën voor lessen aangereikt door mijn studenten. Een luxe positie met tijd voor begeleiding en feedback.'

Arthur Pormes: 'Zeker, vergelijkbaar, daarnaast is het voor mij ook van belang dat een vakdidacticus een sleutelpositie in het onderwijsveld heeft. De Leidse universiteit is een stimulerende intellectuele omgeving waarin ik veel leer van gesprekken met vakdidactici van andere vakken over waar goed onderwijs aan moet voldoen. Ik herken wat Gerard zegt, maar ik zou een aanstelling van een dag per week voor vakdidactiek en het begeleiden van onderzoek door 25 studenten geen luxe noemen, waarbinnen ik al helemaal geen tijd heb om te schrijven. Inmiddels is mijn baan uitgebreid naar twee dagen per week, al heb ik er nu ook meer taken bij gekregen.'

Wat moet een reclameboodschap over de vakken maatschappijleer en maatschappijwetenschappen vertellen?

Ruijs: 'Je leert bij het vak over je eigen standpunten twifelen. Dat is erg belangrijk. Mensen die meer van een probleem weten, nemen meer gematigde standpunten in, bleek uit onderzoek. Bij maatschappijwetenschappen leren leerlingen om een onderzoekende houding aan te nemen, maar het vak kan ook ingangen bieden om een vervolgstudie te kiezen.'

Pormes: 'Dit vak is nieuw voor leerlingen. Het brengt ze basiskennis over de Nederlandse samenleving bij en leert ze kritisch na te denken en een eigen mening te onderbouwen. Maatschappijwetenschappen leert leerlingen zich te verwonderen en te verbazen: zijn zaken wel zo als ze lijken en waaruit lijkt dat? Leerlingen krijgen veel inhoudelijke kennis mee over de samenleving waarin ze opgroeien.'

Welke richting moet het vak uitgaan?

Pormes: 'Ik zou in schoolboeken en lessen die ik bijwoon meer aandacht willen zien voor de vertaalslag van het maatschappelijke naar het persoonlijke; het expliciteren van de relevantie voor de eigen leefwereld. In Engelstalige boeken van *civic education* zie

je ook meer aandacht voor de *local community*, niet alleen voor de landelijke politiek, zoals vaak in de Nederlandse boeken.'

Ruijs: 'Maatschappijleer is nu teveel institutiekunde. Het zou meer betekenisvolle kennis moeten bevatten. Zo zijn afleveringen van het programma *Puberruil* te gebruiken: dan zou het ook kunnen gaan over hoe het is om in een andere maatschappij te leven zonder rechtsstaat en verzorgingsstaat. Door vergelijkingen met andere landen te maken krijgt informatie ook meer betekenis voor leerlingen.'

Arthur Pormes mist het persoonlijke en Gerard Ruijs mist bepaalde kennis, maar samen zijn ze het erover eens dat het vak betekenisvolle kennis is kwijtgeraakt. Ze noemen nog Europa waarbij ze de betekenis van Europa missen omdat het meer gaat om het kennen van de instituties en definities. Waarom zijn zaken als Europa voor de samenleving van belang? Dat zijn kernvragen die leerlingen moeten worden gesteld, beamen zij.

Pormes: 'Is vergelijken een manier om leerlingen meer distantie bij te brengen van waaruit ze naar problemen kijken en deze problemen daarmee minder bedreigend te maken?'

Ruijs: 'Ja, dat is zeker zo. Distantie is nodig om te snappen waarom men in Rusland minder tolerant tegenover homo's staat dan in Nederland en dat het nog niet zo heel lang geleden is dat hier deze tolerantie ook niet bestond.'

Wat moet een vakdidacticus niet doen als hij een bepaald doel wil bereiken bij studenten?

Pormes: 'Dat is een lastige vraag. Je moet zelf het goede voorbeeld geven als het gaat om onderwijzen en leren en zoveel mogelijk expliciteren wat je doet.'

Ruijs: 'Mijn eigen valkuil is dat ik teveel zelf aan het woord ben. Dus nu geven we meer werkcolleges waarin studenten zelf met aangereikte informatie aan de slag gaan. We laten ze hardop denken. Ik moet toegeven dat dat nu beter kan met het *Handboek vakdidactiek maatschappijleer* dat studenten zelf thuis kunnen bestuderen.'

Moet er een kennisbasis voor de eerstegraadslerarenopleiding komen?

Pormes: 'De neiging bestaat daarin veel te veel te willen vastleggen zodat het doel voorbij wordt geschoten. Bij de andere kennisbases bleek ook het maken van goede toetsen

ARTHUR PORMES

GERARD RUIJS

heel moeilijk'.

Ruijs: 'Aan de andere kant kun je wel zeggen dat het voordelen heeft als er overeenstemming is tussen de opleidingen over wat de basis zou moeten zijn'.

Wat moet er aan uw opleidingen worden verbeterd?

Pormes: 'Die moet langer zijn, studenten moeten nu veel teveel leren in één jaar tijd. De educatieve minor is helemaal een *mission impossible*'.

Ruijs: 'Om die reden bieden wij op de Universiteit van Amsterdam voor maatschappijleer en maatschappijwetenschappen geen educatieve minor meer aan. Studenten bleken veel te weinig kennis te hebben en mislukten daardoor voor de klas. Ook bij ons zou de opleiding langer moeten zijn om ook inhoudelijke blokken te kunnen aanbieden. Er zou ook tijd moeten zijn om samen aan grotere projecten te werken, zodat studenten ervaren dat dat ook later in de school van groot belang is om samen te werken. Nu hebben ze soms teveel versnipperde kleine individuele opdrachten die niet altijd genoeg voldoening geven'.

In 2016 wordt het nieuwe programma maatschappijwetenschappen ingevoerd. Kunt u een positief punt en een zorgpunt bij deze vernieuwing noemen?

Ruijs: 'Positief is dat leerlingen in dit programma op een complexere manier leren denken hoe de samenleving in elkaar zit. Het programma heeft ook veel meer mogelijkheden om tot verklaringen te komen. Ik ben erg benieuwd hoe het lesmateriaal er over tien jaar uitziet. Een zorgpunt is dat in dit programma niet weer dezelfde denkfout gemaakt wordt als bij de invalshoeken, namelijk dat een onderwerp voor leerlingen aan een van de invalshoeken is gekoppeld en niet aan alle; in het nieuwe programma lijken contexten gekoppeld aan slechts een van de hoofdconcepten, terwijl juist overal de verbindingen moeten worden gelegd'.

Pormes: 'Positief vind ik dat de invoering van het nieuwe programma tot boeiende discussies over het vak heeft geleid. Naar mijn inschatting zit er in het curriculum nu veel meer samenhang dan in het oude programma. Zorgen heb ik over het feit of docenten zich op tijd in dit nieuwe programma gaan verdiepen. Ze hebben het zo druk dat het er mogelijk niet van komt en dan moeten docenten in 2016 een vliegende start maken - maar dat komt vast goed'. ♦

EEN NIEUWE WEBSITE OVER DE PILOT MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

Steeds meer docenten maatschappijwetenschappen die geen pilotdocent zijn willen weten welke veranderingen er in 2016 zullen worden doorgevoerd. Er is nu een nieuwe website geopend voor alle docenten maatschappijwetenschappen: www.maatschappijwetenschappen.slo.nl.

De website verschaft informatie over het vernieuwde examenprogramma zoals: de examenprogramma's voor havo en voor vwo, voorbeeldlesmateriaal, voorbeeldexamens en de eerste pilotexamens, nascholingsmogelijkheden en informatie over de pilotscholen en hun lespraktijk. Tevens vindt u hier alle relevante (te downloaden) publicaties, links naar instanties en een overzicht van veel gestelde vragen.

Ten behoeve van de pilot maatschappijwetenschappen zijn twee boekjes verschenen waarin de kernconcepten uit het nieuwe examenprogramma zijn beschreven, een voor havo en een voor vwo. Recentelijk zijn twee andere boekjes geschreven, nu met uitwerkingen van contexten: *Vorming in de context samenlevingsvormen* (havo) en *Verandering in de context moderne samenleving* (vwo). Zij willen docenten laten zien hoe het nieuwe examenprogramma in lesmateriaal kan worden vertaald. Deze boekjes kunnen worden besteld, maar ook worden gedownload via <http://maatschappijwetenschappen.slo.nl/les>.

Tanja Odijk

DOCENT IN OPLEIDING

WIE Tanja Odijk

LEEFTIJD 51 jaar

OPLEIDING Culturele Antropologie, Rijksuniversiteit Groningen, afstudeerrichting Economische antropologie (afgerond), Eerstegraads Docentenopleiding, Vrije Universiteit Amsterdam (heden).

STAGEPLAATS Trinitas Gymnasium in Almere

EEN NIEUWE CARRIÈRE IN NEDERLAND

De 51-jarige Tanja Odijk uit Amsterdam heeft de halve wereld al gezien. Ze deed noodhulp en ontwikkelingswerk in ondermeer Ghana, Zuid-Afrika en Oeganda. Toch is ze teruggekomen naar het koude Nederland. Hier geeft ze les en volgt ze een masteropleiding voor eerste-graads docent maatschappijleer en maatschappijwetenschappen.

Tanja Odijk is al sinds haar vijfentwintigste jaar in de tropen te vinden. Zij vond haar mijn werk heel leuk, maar tegelijkertijd was het soms zwaar. Zo begaf ze zich lange tijd tussen de blanke boeren, zwarte arbeiders en medicijnmannen om hen over HIV en AIDS te vertellen. De zwarte mensen waren er erg blij mee, maar de blanke boeren vonden het werk van Odijk niet zo nobel. 'Maatschappijleer gaat over dilemma's. Daar zijn er in Zuid-Afrika genoeg van. Zo vindt een blanke boer het helemaal niet erg als er wat meer zwarten sterven aan HIV of AIDS, dus waren ze me niet bepaald dankbaar.' Uiteindelijk vroeg haar broer waar

ze oud wilde worden. Odijk: 'Ik heb vaak alleen geopereerd en Zuid-Afrika is erg ingewikkeld. Ik wilde terug naar Nederland. Hier wil ik oud worden en nog een tweede carrière starten'. Eind 2012 landde Odijk op Nederlands grondgebied: 'Eerst moest ik acclimatiseren. Een zus van mijn partner offerde het idee om het onderwijs in te gaan. Maatschappijleer geven aan middelbare scholieren leek me in eerste instantie niets voor mij, maar op een ochtend werd ik wakker en toen wist ik het opeens: ik word docent'.

PRACHTVAK

Nu geeft ze les aan vmbo-3-klassen op het Sweelinck College in Amsterdam en loopt ze stage op het Trinitas Gymnasium in Almere. 'Ik ben op de helft van mijn studie en mijn beoordeling is goed, maar ik heb het mezelf wel wat moeilijk gemaakt door studie met werken te combineren', bekent Odijk lachend, 'Toch merk ik dat ik echt van die kinderen ben gaan houden. Het is een prachtvak.' Met haar jarenlange ervaring van Colombia tot en met Tatarstan staat ze nu voor de klas. 'Ik kan recht uit de praktijk mijn verhalen doen. Zo zei een leerling dat de gevangenis in Nederland een luxe zijn. Dan kan ik vertellen over het project dat we met

Artsen zonder Grenzen in de gevangenis van Lima in Peru zijn gestart. Daar zijn de omstandigheden ongelooflijk slecht. Eerst krijgen mannen gratis drugs aangeboden, waardoor ze eraan verslaafd raken. Daarna moeten ze de drugs *kopen* in ruil voor seks. Hierdoor hebben veel mannen HIV. Bij dit soort verhalen is het muisstil in de klas.'

MANDELA

Nelson Mandela was haar grote inspiratie om iets voor weeskinderen te betekenen en processen op het gebied van HIV/AIDS te begeleiden. Toen hij overleed, heeft ze een les aan hem gewijd. Zoals Odijk de kinderen iets over Mandela leert, leren de kinderen haar iets over hun eigen beleavingswereld. 'Door de leerlingen van het vmbo krijg ik te maken met straattaal en een heel ander stuk Amsterdam dan ik ken. Ik loop op deze school soms als een observerende antropoloog rond en ik heb nog steeds een missie, net als vroeger: leerlingen begeleiden bij hun proces naar volwassenheid met kennis van onze maatschappij.' ♦

VERA BOONMAN

Vera Boonman is journalist

WAARDESYSTEEM OP SCHOOL

MAAK MENSEN, GEEN SCHAPEN EN WOLVEN

Op de verkiezingsavond vroeg Geert Wilders zijn aanhangers of ze meer of minder Marokkanen wilden. Met deze aftrap voor de Europese verkiezingen leidde de PVV-leider een heftige maatschappelijke discussie in. Hoe ga je in de klas met dit soort spanningen om? Schrijfster en biologiedocente Fati Benkaddour pleit voor een waardesysteem op scholen.

FATI BENKADDOUR

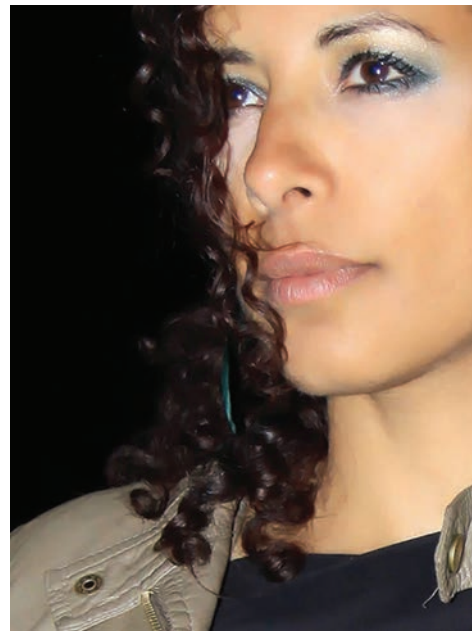
Al sinds lange tijd is er in Nederland een emotionele segregatie gaande van mensen (volwassenen en minderjarigen) met een Marokkaanse achtergrond. Bij wet is het verboden om te discrimineren, maar op sociaal en emotioneel vlak blijft er veel ruimte over. Mensen hebben de vrijheid van meningsuiting boven fatsoen gesteld. Bij zaken zoals de provocerende uitspraken van Geert Wilders, islamgerelateerde conflicten (in het buitenland) en meningen van andere mensen in de politiek (Rob Oudkerk en 'kutmarokkanen') lijkt het alsof veel mensen zich verbaal asociaal en vrijer gaan bewegen tegenover de gediscrimineerde groep in kwestie, want nu kan dat... Om die uitspraken en het gedrag te legitimeren roept men constant een, door de media vergroot, stereotype aan, bijvoorbeeld de kwestie van criminele Marokkaanse jongeren.

ALLERGIE

De emotionele segregatie heeft vooral te maken met de Nederlandse psychologische persoonlijkheid zelf; om maar even te chargeren. Als een Nederlander en een Marokkaan als mens tegenover elkaar worden gezet, dan valt meteen een groot verschil in die persoonlijkheid op. De Nederlander is vermijdend, de Marokkaan confronterend. De Nederlander stelt ratio boven emotie, de Marokkaan emotie boven ratio. Individualiteit ten opzichte van collectiviteit, voor *de zelf* ten opzichte van delen met elkaar, en voor strategisch aanvallen en vermijden ten opzichte van uit emotie handelen. Voor beide persoonlijkheden is wat te zeggen en beiden kunnen een tal van valkuilen ervaren. Wat echter zeker tussen beiden aanwezig is, is allergie. Dat is de bron van al het gedrag dat deze twee mensen van elkaar verwijderd. Roepen dat Marokkanen crimineel zijn, weg moeten, enzovoorts, is een symptoom van die allergie. In Nederland kan men maar niet wennen aan het idee dat verschillende persoonlijkheden van elkaar kunnen leren en elkaar kunnen versterken; niet anders dan mannen ten opzichte van vrouwen.

TOPBURGER

Op schoolniveau wordt constant gewerkt aan een veilige ruimte voor alle kinderen, maar is er nog wel zelfregulatie als dat toezicht wegvalt? Op maatschappelijk niveau is dat niet anders. In een anarchie zullen mensen zich als beesten gedragen. Daarom pleit ik al jaren voor een waardesysteem op school. Simpelweg vijf waarden die structureel en geïntegreerd in alle vakken voorkomt. Waarden waar je bij stilstaat tijdens de lessen 'Word een Mens'. Het scharen van deze verantwoordelijkheid (burgers creëren) bij maatschappijleer is alleen financieel gezien effectief. Algemeen bekend is hoeveel de ondergewaardeerde

Fati Benkaddour

docent moet werken. Maar dat betekent dat we zonder die houding of dat soort lessen en bijeenkomsten werknemers creëren in plaats van burgers. Binnen scholen is er naast het huidige curriculum nagenoeg geen ruimte om over sociale dingen te praten. Ik merk bijvoorbeeld heel vaak dat meiden willen praten over zaken als seksualiteit, kindermishandeling en onzekerheid. In de gesprekken die ik wel voer kom ik zoveel tegen, en kan ik ze tegelijkertijd zoveel bieden: een luisterend oor, misconcepten wegnemen, verwijzen, enzovoorts. Een leerling zei laatst in de pauze: 'Juffrouw, ik wilde het niet zeggen in de klas, maar ik ben zo boos op die uitspraken van Wilders. Op internet heb ik die PVV-stemmers allemaal aangesproken'. Kijk, dat is toch een topburger en een groot voorbeeld voor andere klasgenoten?

Als er al een cultuur van waarden heerst, dan valt een dergelijke uitspraak van Wilders in het niet en/of kan het een leermoment voor onze jonge burgers zijn. Leer onze kinderen integriteit, respect hebben, meerdimensionaal denken, hypothesen objectief onderzoeken (een vooroordeel is een hypothese), kritisch denken, nederig zijn, maar ondertussen *de zelf* waarderen, wat persoonlijke grenzen zijn en vooral hoe je van een ander kunt leren. Maak mensen, geen schapen en wolven. ♦

Fati Benkaddour is schrijfster (Hoe overleef ik Nederland?) en biologiedocente.

EUROPA HOUDT DE BUITENDEUR OP SLOT

Na vijftien jaar overleg tussen de lidstaten van de Europese Unie heeft het Europees Parlement vorig jaar het Gemeenschappelijk Europees Asielbeleid goedgekeurd dat in 2015 van kracht wordt.

Toch is de kans gering dat daardoor bestaande noodsituaties verdwijnen.

WOLTER BLANKERT

Foto: Robert McRill

Het Italiaanse eilandje Lampedusa ligt halverwege Tunesië en Sicilië. Lampedusa is kleiner dan Vlieland, maar anders dan op het Waddeneiland bieden de immigratiedienst en het asielzoekerscentrum naast het toerisme de nodige werkgelegenheid. Door de geringe afstand tot de Afrikaanse kust vormt Lampedusa een aanlokkelijke bestemming voor vluchtelingen uit Afrika en steeds meer uit Syrië, Irak en Egypte. De oversteek van de rustige Middellandse Zee lijkt een fluitje van een cent. In nauwelijks zeewaardige bootjes wagen elk jaar tienduizenden de oversteek.

DRAMA

Jaarlijks verdrinken tientallen, mogelijk honderden, vluchtelingen in Middellandse Zee. Tot de media dringt dit zelden door. Begin oktober 2013 lag dat anders. Toen wilde de kapitein van een bijna zinkend scheepje de aandacht van andere schepen trekken door een vuurtje te stoken. Hierdoor vloog de boot in brand waardoor ruim driehonderd mensen omkwamen. Dankzij een grootscheepse reddingsactie konden nog tweehonderd drenkelingen worden gered. Lampedusa kon die toevloed van lijken en drenkelingen niet fatsoenlijk verwerken, waarvan de media weer schande spraken. Goed een week later verging weer een scheepje, met bijna vijftig doden, maar dat was nauwelijks meer nieuws. Italië deed voor de opvang een beroep op de solidariteit van andere lidstaten van de Europese Unie, maar die trokken een lange neus.

Zo beweerde Nederland dat het, relatief gezien, al veel meer vluchtelingen te verwerken kreeg. Daarna keerde het oude patroon terug, wekelijks arriveren er vele honderden vluchtelingen, waarbij onderweg regelmatig mensen verdrinken, te weinig voor media-aandacht. Half maart maakte NRC Handelsblad in een klein bericht melding van het oppikken door de kustwacht van 2.128 migranten in wrakke bootjes in twee dagen.

GEMEENSCHAPPELIJK BELEID

Bij de Europese verkiezingen vormt migratie een van de weinige thema's die in alle 28 lidstaten mensen tot opwinding kan brengen. Toch zal het nu te kiezen parlement er weinig aan kunnen veranderen. Na veel gepruttel heeft het nu zittende Europees Parlement het Gemeenschappelijk Europees Asielbeleid vorig jaar goedgekeurd. Daaraan zal men op korte termijn niet meer gaan sleutelen. Nieuw is dat het beleid nu officieel gemeenschappelijk is, maar verder bevat de regeling weinig nieuws. De beleidstekst opent met hooggestemde idealen, waarbij Europa zich solidair verklaart met alle vervolgd der aarde: 'Recht op asiel wordt gegarandeerd aan een ieder die in eigen land gevaar loopt, speciaal als de vrees bestaat op vervolging vanwege ras, godsdienst, nationaliteit, deel uitmaken van een sociale groep of politieke overtuiging'. Die tekst leest als een uitnodiging aan de Syrische bevolking om massaal naar Europa te trekken om daar liefdevol te worden opgevangen. Na die beginselverklaring volgen de beperkingen die juist beogen

Fort Europa streng te bewaken, de voortzetting van het even onvermijdelijke als mensonterende bestaande beleid van de afzonderlijke lidstaten. Vluchtelingen moeten waar mogelijk in de eigen regio worden opgevangen. De Europese Unie zal dit met alle mogelijke middelen, met name door financiële steun, bevorderen.

EUROPESE GRENSPOLITIE

Elke lidstaat moet voortaan dezelfde toelatingsprocedures strikt toepassen. Opvallend is dat die procedure niet langer dan zes maanden mag vergen; voor Nederland is dat een hele kluit. De regeling spreekt veel over solidariteit tussen de lidstaten, maar dwingend voorgeschreven wordt dat niet. De bestaande praktijk blijft van kracht dat een vluchteling in geen ander land asiel kan aanvragen dan in het land van aankomst. Een homoseksuel uit Oeganda die naar Nederland wil, moet dus niet de stommitieit begaan als bootvluchteling in Griekenland aan wal te stappen. Daar heeft hij geen schijn van kans. Vanaf 2015 behoren dergelijke verschillen verdwenen te zijn, maar het zal nog jaren vergen eer alle lidstaten werkelijk één lijn volgen.

Meer solidariteit valt te verwachten bij het weren van immigranten, al blijft ook hier elke lidstaat verantwoordelijk voor de eigen grens. Binnen Frontex, de tien jaar geleden opgerichte Europese grenspolitie, vraagt een land soms steun bij de bewaking van de buitengrens. Zo helpt Nederland bij het afgrendelen van de Grieks-Turkse grens. Door het gemeenschappelijk beleid zal dit vaker voorkomen. Zo wil men binnen Frontex gemeenschappelijk gaan patrouilleren op de Middellandse Zee, primair om schepen terug te sturen, maar ook om mensen te redden - een tegenstrijdige doelstelling.

TOELATINGSGRONDEN

Naast asiel bestaan er nog twee gronden om toegang tot Fort Europa te krijgen. Partner, kinderen of een beoogde huwelijkspartner van al gevestigde immigranten hebben recht op gezinshereniging. Net als bij asiel gaat het om een

OVERZICHT ASIELAANVRAGEN IN 2012

LAND	AANTAL INWONERS	AANTAL ASIELAANVRAGEN	PERCENTAGE TOEKENNINGEN
Nederland	16.800.000	16.000	43
België	10.400.000	20.000	25
Duitsland	81.000.000	40.000	23
Italië	61.000.000	24.000	30
Griekenland	10.800.000	9.000	2
Zweden	9.600.000	27.000	33

Bron: Eurostat

LESSUGGESTIE

Wie accepteert meer asielzoekers definitief, in verhouding tot het eigen aantal inwoners?

- Italië of Nederland
- Nederland of België
- Nederland of Zweden?

internationaal vastgelegd mensenrecht, dat verder door de Europese Unie is uitgewerkt. De laatste jaren is deze vorm van migratie sterk teruggelopen door verscherping van de regels en het vrijwel verdwijnen van arbeidsmigratie.

Ten slotte mag een EU-land immigranten toelaten voor binnen de unie on vervulbare vacatures. Zo werven Nederlandse bedrijven jaarlijks de nodige technici, onder meer uit India. Nederland hanteert scherpe schotten tussen deze migratiesoorten. Een beoogde huwelijks-partner moet Nederlands leren, maar voor

een asielzoeker levert dat geen voordeel op. Ook een technisch hoog geschoolde asielzoeker kan onver-biddelijk worden teruggestuurd. Tijdens de vaak jaren durende procedure is werken verboden, evenals reizen naar een ander EU-land verboden. Zo worden scholen met het probleemopgescheept dat ze bij buitenlandse excursies of uitwisselingen leerlingen uit een vluchtelingengezin moeten thuislaten.

EU-burgers daarentegen hebben recht op vrij verkeer naar en vrije vestiging in andere lidstaten. Dit behoort tot het

fundamente van de Europese Unie. De meeste immigranten komen de laatste jaren daardoor uit andere EU-landen. Tot 2013 werden Kroaten geweerd, maar door hun lidmaatschap in 2013 veranderde dat. Voor Roemenië en Bulgarije liep in 2014 de overgangperiode af, maar de vrees voor een tsunami van immigranten bleek ongegrond.

Duidelijk is dat de invloed van de Nederlandse regering en van het Nederlands parlement op de immigratiecijfers zeer beperkt is, anders dan de slogans van sommige politieke partijen suggereren. ♦

LESMATERIAAL

GROEPSOPDRACHT

In Nederland worden asielaanvragen beoordeeld door de Immigratie en Naturalisatiedienst (IND). De beslissing moet grondig worden uitgelegd, want een asielzoeker kan bij de rechter in beroep gaan. Asiel kan alleen worden verleend als de asielzoeker aantoont dat hij in eigen land gevaar loopt vanwege zijn ras, godsdienst, nationaliteit, sociale groep of politieke overtuiging. Naast asiel is ook gezinshereniging, het laten overkomen van partner en/of kinderen, een reden om te worden toegelaten.

Hieronder staan vijf gevallen, min of meer aan de praktijk ontleend. Beoordeel per groepje of naar jullie mening de persoon kan worden toegelaten en wat moet worden nagegaan om dat te kunnen beslissen. Zet er ook bij of je het zelf eens bent met de uitslag. Steeds duidelijk motiveren.

- Ik ben Sheila Kleinmoedig uit Suriname en bezoek op een toeristenvisum mijn familie in Amsterdam. Daar woont mijn meeste familie. Mijn man is gewelddadig, ik ben echt bang voor hem. Hij slaat me geregeld, soms zit ik onder de blauwe plekken. Hij bedreigt me en zegt dat hij me wel weet te vinden als ik bij hem wegliep of over de mishandelingen klaag. Daarom wil ik uit Suriname weg, mijn broer staat financieel garant voor me, ik heb geen uitkering.
- Ik ben Asadullah M. uit Tabriz, Iran. De arbeidsomstandigheden in onze machinefabriek waren verschrikkelijk. Daarom heb ik binnen het bedrijf een soort vakbeweging opgericht en heb ik me aangesloten bij een groep die zich inzet om democratische rechten te krijgen. We zijn actief op internet. Alles heel geheim, maar de geheime politie kwam er toch achter en ik heb drie maanden gevangen gezeten. Ik ben vrijgelaten op

voorwaarde dat ik de geheime politie ga helpen, als ik niet meewerk, sluiten ze me weer op. Daarom ben ik via Turkije naar Nederland gevlucht.

- Ik ben Mohammed Mujib uit Bangladesh. Ik ben een uitstekende metaalbewerker. Ik heb gehoord dat Nederlandse fabrieken zitten te springen om mensen als ik. Met mijn karige loon kan ik de hoge kosten van een operatie voor mijn oudste zoon niet betalen. Hij kan weer gezond worden, maar zonder die operatie wordt hij invalide, een verschrikkelijk lot in Bangladesh.
- Ik ben Asha Al Badr uit Iran en ik vraag samen met mijn vijf kinderen toelating tot Nederland, omdat mijn man daar al drie jaar woont. Vorig jaar is zijn asielaanvraag toegewezen, op grond van het risico op de doodstraf vanwege homoseksualiteit. Hij had een intieme relatie met zijn negentienjarige bediende en die heeft dat verraden aan de islamitische wachters. Na zijn ontsnapping is hij bij verstek ter dood veroordeeld. In Nederland heeft hij een vriend, maar hij wil mij niet tegenwerken bij mijn aanvraag, al geeft hij niets meer om me en schaamt hij zich voor zijn kinderen.
- Ik ben Karim S. uit Syrië. Door de burgeroorlog is ons huis in puin geschoten en daarna heb ik me aangesloten bij een milizie die president Assad bevecht. Die milizie is onderdeel van de democratische alliantie. Na een verwonding kon ik niet langer aan de strijd deelnemen en toen ik genezen was, had ik er helemaal geen zin meer in. Via Libanon heb ik met een bootje Turkije bereikt. Met mijn laatste geld heb ik een vliegticket naar Nederland gekocht, omdat ze daar nogal soepel zijn, heb ik gehoord. Als het leger van Assad me te pakken krijgt, word ik doodgeschoten.

EUROPA, TOCH BEST BELANGRIJK!

‘Europa’ is voor de meeste docenten niet het meest populaire onderwerp. De Europese instellingen blijven lastig. Niet alleen voor leerlingen, ook voor veel docenten blijft het nadenken. Was de Raad van Europa nu onderdeel van de Europese Unie of was dat de Europese Raad? Herkenbaar? Hieronder vindt u enkele suggesties om in uw lessen op een aantrekkelijke manier aandacht aan de Europese Unie te besteden.

INGRID FAAS

1. CONTACTADVERTENTIES

Welk land zoekt welk land? In deze speelse werkvorm komen leerlingen in aanraking met de diversiteit in Europa. Hierbij kunt u leerlingen wijzen op (voor)oordelen en stereotypen. U kunt leerlingen de opdracht geven om in hun contactadvertentie aandacht te besteden aan de vraag of een land lid van de Europese Unie is.

VOORBEELD:

‘Een zonzeker en sinds 1974 verdeeld eiland met gunstig belastingklimaat, waar je met de euro kunt betalen en aan de linkerkant van de weg moet rijden zoekt een rechtsminnend EU-land met een rijke geschiedenis, waar je zomers een groot festival en een beroemd ondiep meer kunt bezoeken.’

OPDRACHT

Laat de leerlingen in tweetallen samenwerken. Geef elk tweetal een briefje met daarop de naam van het land dat ze zelf zijn en een briefje met het land waarmee ze contact willen leggen. De leerlingen moeten een aantrekkelijke en niet al te gemakkelijke omschrijving maken. Hiervoor mogen ze hun mobiele telefoon gebruiken. De naam van het land en de hoofdstad of de taal mogen ze *niet* in hun contactadvertentie noemen. Laat de leerlingen hun contactadvertentie presenteren. De andere leerlingen moeten raden om welke landen het gaat.

2. OVER DE LIJN

Waar gaan de komende verkiezingen op 22 mei over? Via de werkvorm stemmen met je voeten worden uw leerlingen gestimuleerd om na te denken over actuele thema's in de Europese politiek.

VOORBEELDSTELLINGEN:

- De Europese Unie moet zeggenschap krijgen over de sociale wetgeving in de lidstaten.
- Hulp aan arme landen moet een taak zijn van afzonderlijke lidstaten, niet van de Europese Unie als geheel.
- Een Nederlands homohuwelijk moet ook in andere EU-landen gelden.

OPDRACHT

Laat uw leerlingen over enkele stellingen uit de Europese StemWijzer stemmen door naar het vak *eens* of *oneens* te lopen. Vertel de leerlingen na elke stelling welke positie de Nederlandse partijen die meedoen aan de Europese verkiezingen hebben ingenomen. Op de website van ProDemos vindt u een PowerPoint met stellingen en kunt u in een oogopslag zien wat de politieke partijen van deze stellingen vinden.

3. VAN PROBLEEM NAAR OPLOSSING

Veel providers brengen hoge tarieven in rekening voor het bellen in het buitenland. In de Europese Unie is nog geen sprake van één markt voor mobiel bellen en internetten. Elk land heeft eigen regels en dat leidt tot verschillende tarieven voor dezelfde diensten. Hoe wordt dit probleem in de Europese Unie opgelost? Leerlingen plaatsen de verschillende stappen om in de Europese Unie van probleem naar oplossing te komen in goede volgorde.

OPDRACHT

Deel de zeven kaarten willekeurig uit aan leerlingen. Vraag de leerling met de eerste kaart (er is een probleem) om naar voren te komen. Schets het probleem: mensen schrikken van hun telefoonrekening als ze thuiskomen van een bezoek aan het buitenland. Nodig nu ook de leerling met de zevende kaart (het probleem is opgelost) uit om naar voren te komen. Tussen deze twee kaarten horen de vijf overige kaarten. Nodig de leerlingen met deze kaarten uit. In welke volgorde moeten zij gaan staan? Laat de hele klas actief meedenken. ♦

Het benodigde materiaal vindt u op www.prodemos.nl/lesmateriaal onder het kopje ‘Europese Unie’.

Ingrid Faas is projectmedewerker bij ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat in Den Haag.

OPLOSSING:

SCHOLIERENVERKIEZINGEN

Hoe zou het Europees Parlement eruit zien als uw leerlingen het voor het zeggen hebben? Van donderdag 15 mei tot en met woensdag 21 mei zijn er ook weer Scholierenverkiezingen. Docenten kunnen hun school gratis aanmelden via www.scholierenverkiezingen.nl/leraren. Na aanmelding krijgt u een inlogcode voor de website met digitale oproepkaarten. De avond voor de echte verkiezingen kunt u de uitslagen opzoeken en vergelijken met de landelijke uitslag of met die van scholen in uw regio. Europa. Leuker kunnen we het niet maken, wel gemakkelijker!

RECENSIES

MACHT, DRANK EN BRUSSEL

Hoe ziet het leven van een toplobbyist in Europa er uit? Ervaringsdeskundige Wytze Russchen beschrijft dit op een gemakkelijke wijze in *Het oliemannetje*.

In de wandelgangen van het Europees Parlement is het druk. Erg druk. Stapels documenten in uiteenlopende talen, volle vergaderzalen en de honderden postvakjes van parlementariërs maken grote indruk op leerlingen. Probeer in die setting als docent maar eens uit te leggen hoe een lobbyist in Brussel te werk gaat. Toplobbyist word je niet zomaar. Daar twijfelt niemand meer aan na het lezen van *Het oliemannetje*. Wytze Russchen geef de lezer drie wijze lessen mee: 'bij elke vooruitgang, elk succes, hoort evenzeer tegenslag, deceptie, op je bakkes gaan', 'jij bent de enige lobbyist van je eigen leven' en 'de aanhouder wint'. Aan de hand van allerlei avonturen laat Russchen zien hoe het voelt om op je bakkes te gaan. Van een Nederlandse Europarlementariër die hem als voetveeg gebruikte, de angst voor ontslag na een onhandig persmomentje en het abusievelijk doodverklaren van de Vlaamse toppoliticus Willy de Clercq. In alle gevallen liep het goed af of krabbelde Russchen op. De Fries deinst er niet voor terug om zijn onzekere momenten met de lezer te delen en dat maakt het boek, in combinatie met de succesverhalen, bijzonder leeswaardig. Onder Willy de Clercq, zijn leermeester, ontwikkelde Russchen zich als allrounder, inzetbaar op de vreemdste momenten en plekken. Netwerken, overtuigen, soms als bulldozer tekeer gaan, dat alles moet een toplobbyist in zijn mars hebben - en je moet tegen drank kunnen, veel drank, als we Russchen mogen geloven. Het boek bevat ontelbare persoonlijke anekdotes waarin premiers (Balkenende, Rutte, Berlusconi), staatshoofden en politici de hoofdrol spelen, het spel van de macht achter de schermen zichtbaar wordt en waarin meer dan eens blijkt dat voor de buitenwereld onbekende oliemannetjes als Russchen invloedrijke beroemdheden in de wandelgangen van Brussel zijn. *IP*

Wytze Russchen, *HET OLIEMANNETJE*, Uitgeverij Conserve (2014), prijs € 19,99

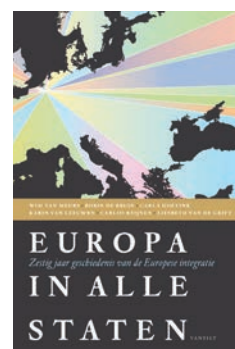

EUROPA IN BEELD

De documentaire *Europa, hoe bestaat het* is informatief, maar weet het de doelgroep (scholieren) wel te boeien?

Docenten maak je altijd blij met goede documentaires, vooral als het over lastige thema's zoals Europa gaat. De documentaire *Europa, hoe bestaat het* lijkt aan de belangrijkste voorwaarden te voldoen: het is Nederlandstalig (altijd handig), informatief, het duurt niet te lang (driemaal dertig minuten) en leerlingen kunnen het verhaal prima volgen. Dat laatste geldt in hoge mate voor de woordkeuze en de uitleg, maar in veel mindere mate voor de wijze waarop alles in beeld wordt gebracht. De documentaire bestaat uit interviews met deskundigen, betrokkenen en oud-politici enerzijds en historische beelden anderzijds. Het standaardformat, maar voor de historische (en voor leerlingen interessantste) beelden wordt bijvoorbeeld een fragment van een Vlaamse documentaire op de website Dailymotion in beeld gebracht. Niet *full screen*. Integendeel. Er is voor gekozen om een liggend scherm te filmen waarbij een deel van het scherm, nagenoeg de volledige webpagina en het bewuste fragment in beeld worden gebracht. De eerste keer lijkt het creatief, de tweede keer is het storend en de derde keer vraag je je af of dit niet anders kon. Van deze werkwijze wordt diverse keren gebruikgemaakt. Dat is spijtig, want de interviews en de fragmenten vormen samen een mooi geheel. De documentaire zal dan ook vooral geschikt zijn voor bovenbouwklassen en dan met name de lessen maatschappijwetenschappen. In combinatie met een goede kijkopdracht kun de docent veel uit de documentaire halen. De documentaire is gemaakt door de Vereniging Democratisch Europa dat 'het publieke debat prikkelt door vragen te stellen', zo staat op de website te lezen. Helaas is de documentaire vooral informatief en aanzienlijk minder prikkelend. Een gemiste kans als je jongeren echt over Europa wil laten nadenken. *IP*

Vereniging Democratisch Europa, *EUROPA, HOE BESTAAT HET*, prijs: € 15 Te bestellen via www.democratisch-europa.nl

ZESTIG JAAR INTEGREREN

In de debatten over de Europese integratie wordt menigmaal door voor- en tegenstanders naar de (recente) historie verwezen. Docenten Europese integratie aan de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit Amsterdam bundelden hun krachten om deze geschiedenis in kaart te brengen.

Degelijk. Zo mag het boek *Europa in alle staten* wel worden omschreven. In vijf hoofdstukken schrijven zes auteurs over de verschillende episoden uit de geschiedenis van de Europese integratie. Daarbij hanteren zijn steeds dezelfde structuur. Eerst is er aandacht voor de theorie en de historiografie, vervolgens komt het andere Europa aan de orde, waaronder de Europese ambtenaren, de denktanks en de Europese Bank en tot slot staan de verschillende bronnen (nationale archieven, opiniepeilingen, Europese verdragen, enzovoorts) centraal. Het resultaat is een wetenschappelijk boek dat de lezer de nodige verdieping brengt. Een sterk punt zijn de vijf dilemma's die op verschillende plaatsen in het boek opduiken: uitbreiding versus verdieping, Europeanisering versus mondialisering, politisering en depolitisering, exclusiviteit versus inclusiviteit en burgers en staten. Kaartjes en tabellen illustreren de verschillende Europese ontwikkelingen. Boeiend is de ontwikkeling van de Europese instituties zoals die door de auteurs op basis van de verschillende verdragen in kaart is gebracht. Docenten zouden de Europese instituties op basis van de Verdragen van Rome (1957/1958) naast die van het Verdrag van Lissabon (2009) moeten leggen. Waar de eerste driehoek (Raad van Ministers, Europees Parlement en Europese Commissies) nog overzichtelijk is, wijst de tweede op een ingewikkelde driehoeksverhouding. Wie alle ins en outs van dit proces wil weten, moet zeker het boek *Europa in alle staten* lezen. Voor menig docent zal het boek pittige kost zijn, zeker in vergelijking met andere boeken die recentelijk over Europa zijn verschenen. *IP*

Wim van Meurs, Robin de Bruin, Carla Hoetink, Karin van Leeuwen, Carlos Reijnen en Liesbeth van de Grift, *EUROPA IN ALLE STATEN*, Uitgeverij Van Tilt (2013), prijs: € 24,50

EVENWICHTSKUNST

Het is één groot toneelstuk. Dat is het oordeel van menig kiezer over de politiek. Voormalig acteur en voormalig Tweede Kamerlid Boris van der Ham schreef een origineel boek over toneelwetten en Haagse spelregels.

Als acteur stond Boris van der Ham ooit poedelnaakt voor Hans Dijkstal. Van 2002 tot 2012 zat hij namens D66 in de Tweede Kamer. Deze combinatie levert interessante inzichten op. De titel van het boek *De koning kun je niet spelen* verwijst naar een belangrijke theaterwet. 'De kunst van het *koning spelen* is dat de acteur zelf niet teveel extra doet. De personages om hem heen moeten zenuwachtig worden, wat sneller of langzamer gaan lopen, de deur openhouden, opeens stilvallen - de koning, intussen, blijft heel ontspannen', schrijft Van der Ham. Dit is ook herkenbaar op het Binnenhof. Als de bewindspersoon bronwater neemt, dan kiezen zijn ambtenaren eveneens voor een non-alcoholische drank en als de minister voor een glas bier kiest, volgen ambtenaren zijn voorbeeld. Daar staat tegenover dat als het gezag van bewindsliden en partijleiders afneemt, omstanders voor de belofte kiezen. Van der Ham beschrijft een situatie waarin Job Cohen in zijn eentje een boterham in het Kamerrestaurant eet. Dat riep het beeld op van een 'koning zonder hofhouding' en het 'toonde de eenzaamheid van de verlaten leider'. Van der Ham trekt veel meer parallellen: het principe *show, don't tell*, de invloed van het derde oog en de truc van de *deus ex machina* zijn herkenbaar in zowel de politiek als op het toneel. Voor docenten die het lastig vinden om aan leerlingen uit te leggen dat politieke opponenten na afloop samen een biertje drinken, heeft Van der Ham een verklaring. 'Politici moeten in de coulissen niet te lang blijven miespelen en het drama daarnaartoe verplaatsen, maar het feit dat er een mate van *spel* is zorgt voor de nodige afkoeling van emoties.' Na het lezen van *De koning kun je niet spelen* zal het politieke theater nooit meer hetzelfde zijn. *IP*

HISTORISCHE BREUKLIJN

Met het boekje *Waarom de stoommachine geen Chinese uitvinding is* over de industriële revolutie in Engeland maakt Maarten van Rossem zijn reputatie van een onderhoudend verteller volledig waar. Handig voor een docent maatschappijleer die hierover iets wil opsteken zonder in historische handboeken te hoeven wroeten.

De centrale vraag is: 'Waarom is die industriële revolutie, de aanzet tot latere welvaart, een typisch Engels product?'. Het antwoord luidt dat nergens anders ter wereld technisch vernuft, wetenschappelijke belangstelling en geloof in de vooruitgang zo zeer hand in hand gingen. Daarbij stelt Maarten van Rossem dat historici de laatste tijd de neiging vertonen allerlei moderne tendensen in het oude China te ontdekken, terwijl de grote sprong voorwaarts toch echt in Engeland plaatsvond. Toekomstige quizdeelnemers moeten erop bedacht zijn dat volgens Van Rossem niet James Watt maar Thomas Newcomen de stoommachine heeft uitgevonden. Die uitvinding, die de keten van technische omwentelingen in gang zette, werd in de hand gewerkt door de behoefte aan waterpompen in de steenkoolmijnen. Waar-om China die behoefte niet voelde, blijft onbesproken.

Over China gaat het boekje dan ook geenszins. De ophemeling van Chinees vernuft, waartegen de auteur zich keert, is helemaal niet iets van de laatste tijd. Zo benadrukte de *dependencia*-theorie (kolonialisme veroorzaakte onderontwikkeling) uit de jaren zestig van de vorige eeuw het hoge peil van de techniek in India en China voor de komst van de Europeanen. *Conservatieve* historici brachten hier toen al tegenin dat Europa zijn technische voorsprong al vanaf 1100 begon op te bouwen. Hierop borduurt Van Rossem voort.

Kortom, een boekje dat in een paar uur leesplezier een behoorlijk inzicht in een van de belangrijkste historische omwentelingen geeft en daarbij voor de nodig discussiepunten zorgt. *WB*

Maarten van Rossem, *WAAROM DE STOOM-MACHINE GEEN CHINESE UITVINDING IS. Hoe het Westen zo welvarend kon worden, Nieuw Amsterdam uitgevers* (2013)
prijs: € 12,95

DE OORSPRONG VAN TOLERANTIE

De Amerikaanse Amsterdammer Russell Shorto neemt tolerantie als uitgangspunt voor zijn prachtige boek over de Nederlandse hoofdstad.

'Liberalisme komt neer op individuele vrijheid en dus op het belang van het individu. Daarom gaat dit boek over mensen. Een aantal bekende personen - Rembrandt, Spinoza, Anne Frank - zijn wereldberoemd. De levens van deze wereldberoemde personen bewegen zich rond dit thema; wat ze gemeen hebben is dat ze ondogmatisch, liberaal, zijn. Dat, en Amsterdam', schrijft Russel Shorto in *Amsterdam*. Vrijheid kent vele gezichten. Hetzelfde geldt voor tolerantie. Bij maatschappijleer leren leerlingen dat er in Nederland vroeger sprake was van relatieve godsdienstvrijheid. Hoe relatief die vrijheid was blijkt uit de beschrijvingen van Shorto van belangrijke gebeurtenissen uit de Amsterdamse geschiedenis: van de gruwelijke dood van de wederdopers tot de verstoting van Spinoza uit de Sefardische gemeenschap en de jodenvervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog. Amsterdam is al die eeuwen niettemin een opvallend vrijzinnige stad geweest waar andersgelovigen en kritische denkers onderdak vonden. Het liberalisme kwam op verschillende manieren tot uiting. Shorto neemt de door Rembrandt geschilderde portretten als voorbeeld: 'de opkomst van het individu, met een zelfbewustzijn, de vrijheid om te handelen, zich te ontplooien, geld te verdienen, iets te worden, een carrière na te streven, beroemd te worden, zelfs om zijn of haar identiteit te veranderen. Als je dit in woorden probeert te omvatten, wordt het een abstracte omschrijving: de oorsprong van het liberalisme in het zeventiende-eeuwse Amsterdam. Eigenlijk is het iets eenvoudigs, iets wat te zien is in de grote musea van de wereld'. Of het nu gaat over het middeleeuwse Amsterdam, de Gouden Eeuw of het Amsterdam van de eenentwintigste eeuw, Shorto slaagt er in om gebeurtenissen niet alleen in een historische context te plaatsen, maar deze ook met liberalisme te verbinden. *IP*

Russell Shorto, *AMSTERDAM. Geschiedenis van de meest vrijzinnige stad ter wereld, Uitgeverij Ambo* (2013),
prijs: € 24,95

Boris van der Ham, *DE KONING KUN JE NIET SPELEN, Uitgeverij Prometheus* (2014),
prijs: € 14,95 euro, Website met filmpjes:
www.dekoningkunjenietspelen.nl

EXAMENBESPREKINGEN

Ook dit jaar worden er door het NVLM-bestuur examenbesprekingen georganiseerd in Utrecht. U vindt de data, tijden en locaties van de besprekingen op www.nvln.nl. Er worden ook examenbesprekingen voor de pilot maatschappijwetenschappen (havo en vwo) georganiseerd.

DINEREN MET GERDI VERBEET

De deadline voor het insturen van sector- en profielwerkstukken is verstreken. De jury buigt zich nu over de werkstukken. Half mei verwachten we de prijswinnaars op de hoogte te stellen. De schrijvers van de beste werkstukken dineren op 10 juni in de Euromast met voormalig voorzitter van de Tweede Kamer Gerdi Verbeet.

MAATSCHAPPIJLEER OP HET VMBO

Het bestuur heeft de onderwijswoordvoerders in de Tweede Kamer een brief geschreven in aanloop naar het Algemeen Overleg van de vaste Kamercommissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op 16 april. Het onderwerp van gesprek in het overleg zijn de examens in het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. Het bestuur heeft een brief geschreven waarin het zijn bezwaren uit tegen de regel dat leerlingen in het vmbo de mogelijkheid hebben het hele vak maatschappijleer met één toets te herkansen. Het NVLM-bestuur is van mening dat het bijzonder onwenselijk is dat alle cijfers voor maatschappijleer door het cijfer voor één herkansingstoets kunnen worden vervangen. Daarnaast maken we in de brief bezwaar tegen het gegeven dat LOOT-scholen (stichting Landelijk Overleg Onderwijs en Topsport) aan LOOT-leerlingen een ontheffing voor maatschappijleer kunnen verlenen.

PILOT MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

Naar aanleiding van een brief van uitgeverij Essener is er bij een aantal docenten enige onrust ontstaan over het nieuwe examenprogramma voor maatschappijwetenschappen. De stuurgroep van de pilot heeft Essener een reactie gestuurd, die NVLM-leden ook bij de e-mailnieuwsbrief hebben ontvangen.

Coen Gelinck

www.nvln.nl

OPINIE-LOGIE

Na de bespreking van het schoolexamen hadden we nog wat leestijd over. 'Meneer, wat vindt u van die overval in Deurne?' 'Het is natuurlijk verschrikkelijk wat daar is gebeurd, maar ik vind het ook wel interessant wat er nu...' 'Neehee, wat vindt u ervan?' 'Nou, dat probeer ik juist net te zeggen, als je ziet wat de reacties...' 'Vindt u het terecht of niet dat...'. Zoals ik van deze jongen mijn zin niet mocht afmaken, werd hem dat ook niet door zijn klasgenoten gegund. Er ontstond een hevige discussie - of eigenlijk schreeuwpartij - tussen leerlingen die vinden 'dat het kan' en vinden 'dat het niet kan' wat er in Deurne is gebeurd. Na het twee minuten met verbijstering en licht opkomende irritatie te hebben aangekeken greep ik in. 'Het interesseert me eigenlijk helemaal niet wat jullie vinden.' Verbaasde en verongelijkte gezichten waren het gevolg. Vervolgens deelde ik toetspapier uit en zocht op internet een nieuwsitem over deze kwestie. Tijdens het filmpje schreef ik een aantal vragen op het bord. Over noodweer en noodweerecces, eigenrichting, proportionaliteit, geweldsmonopolie, officier van Justitie, Trias Politica, dood door schuld, doodslag en moord, het demonstratieverbod en de rol en functies van (sociale) media. Ik vroeg de leerlingen deze vragen te beantwoorden en beloofde dat we het er daarna over gingen hebben. De rest van de tijd werd er driftig geschreven. De les erna hebben we de vragen besproken en dat leverde een interessant gesprek op over vele aspecten van deze zaak, die ook nog eens tot de examenstof behoren. Natuurlijk begrijp ik dat leerlingen eerder een mening hebben over deze overval, dan over structuurformules, de derde naamval of platentektoniek. Dat moeten we ook waarderen, maar zolang *opinielgie* geen basiswetenschap van ons vak is, moeten ze eerst en vooral gewoon weten hoe het zit. Vind ik dan.

Hans Teunissen

Hans Teunissen is voorzitter van de NVLM

DE BOEKENKAST

EEN BOEK, EEN FILM EN EEN CD DIE IEDERE DOCENT
MAATSCHAPPIJLEER IN ZIJN BOEKENKAST MOET HEBBEN
STAAN VOLGENS Europarlementariër Sophie in 't Veld (D66)

Geert Mak, **IN EUROPA, REIZEN DOOR
DE TWINTIGSTE EEUW**

uitgeverij Atlas-Contact, Amsterdam, 2007

'Dit boek is een *must* voor iedere maatschappij-
leerdocent. Zeker in het jaar dat we herdenken
dat de Eerste Wereldoorlog is uitgebroken.
Het gaat alleen over de twintigste eeuw, maar
daar zie je al hoe een nationale homogene
eenheidsstaat flauwekul is.'

Michael Haneke, **DAS WEISSE BAND.
EINE DEUTSCHE KINDERGESCHICHTE**

PIAS Benelux, 2011

'Deze film speelt aan de vooravond van de
Tweede Wereldoorlog. Het gaat erover hoe
mensen ontvankelijk worden voor onderdruk-
kende regimes. Als je dit ziet begrijp je welke rol
individuele vrijheid in onze democratie speelt.'

Stromae, **RACINE CARRÉE**

Universal, 2013

'Ik luister op dit moment veel naar de cd
Racine Carrée van de Brusselse zanger
Stromae. Het is echt de moeite waard om je
in zijn teksten te verdiepen. Hij belichaamt
een nieuwe generatie die opgroeit met
minder hokjesdenken, in een wereld die veel
kleurrijker en heterogener is dan die waarin
wij zijn opgegroeid. Inmiddels is Brussel een
smeltkroes van culturen geworden en er begint
zich een nieuw zelfbewustzijn te ontwikkelen.
Stromae is daar een goed voorbeeld van.'

MAATSCHAPPIJ & POLITIEK

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en
rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen
van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke
werkzaamheden onafhankelijk.

REDACTIE

Ivo Pertijs
hoofd-
redacteur

Bas
Banning

Wolter
Blankert

Douwe van
Domselaar

Janet
Duursma

Coen
Gelinck

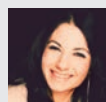
Daan van
der Hoek

Lieke
Meijs

Gerard
van Rossum

Dilek
Semur

Margret
Veerman

Anique
ter Welle

EINDREDACTIE Maarten Cras

ART DIRECTION Jenny Kan | jenniness.com

OPMAAK Lidewij Spitshuis | lidewij.net

OMSLAGFOTO Europees Parlement

DRUK Drukkerij Haasbeek

UITGEVER

ProDemos, Hofweg 1H,
2511 AA Den Haag, telefoon 070 7504646
e-mail: uitgeverij@prodemos.nl

REDACTIESECRETARIAAT

ProDemos, Hofweg 1H
2511 AA Den Haag, telefoon 070 7504646
e-mail: menp@prodemos.nl
www.maatschappijenpolitiek.nl

ABONNEMENTSPRIJZEN M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

NIEUWE ABONNEMENTEN

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan
na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van
de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de
prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht.
Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terug-
werkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad
oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de
uitgever.

AUTEURSRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder
voorafgaande toestemming van de redactie met uitzonde-
ring van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit
geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient
de bron duidelijk te worden vermeld.

ADVERTENTIES

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.
Of op aanvraag bij de uitgever,
telefoon 070 757 02 00

KOPIJ EN MEDEDELINGEN

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

De Tweede Kamer in de klas

Hoe leg je democratie en politiek uit in de klas? Door in debat te gaan. Maar hoe organiseert u een debat in de klas? De Tweede Kamer biedt een speciale workshop aan voor (aankomende) docenten geschiedenis en maatschappijleer. U krijgt een rondleiding door het parlamentsgebouw en u gaat aan de slag met de debatvorm zoals die in de Tweede Kamer wordt gehanteerd. Deze debatvorm kunt u in uw eigen lessen gebruiken om jongeren spelenderwijs duidelijk te maken wat democratie inhoudt en hoe de politiek werkt. In de workshop krijgt u praktische tips om een Kamerdebat in de klas na te kunnen spelen.

De workshops vinden op de volgende data plaats:

- vrijdag 20 juni
- vrijdag 26 september
- vrijdag 31 oktober
- vrijdag 28 november
- vrijdag 12 december

